№ 256 ՈՒՐԲԱԹ, 16 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ

1912
ԹԱՌԱՍՈՒՆԵՒԵԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 16 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ № 256

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում զրկվում են խմբագրատուն.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզվով.
Յայտարարութիւնների համար վճարվում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՄՇԱԿ
ԲԱՌԱՍՈՒՆԵՒԵԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaktion du journal „MSHAK".

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 2 ՌՈՒԲԼԻ.
Նոյեմբ. 1-ից մինչև դեկտեմբ. 1-ը 85 կ.
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ.

Յայտարարութիւնների համար պէտք վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявлений Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К°, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիեննայում՝ Большая, 8 Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ՍԻՆՕԴԻ հրամանով

տրվում է կապալով ԻՆՆ տարի ժամանակով ՆՈՒԽՈՒ փոխանորդութեան Ճալէթ գիւղի Ս. Աստուածածին վանքի կալուածները՝ հողերը, անտառը և թթենիները աճրդախօսութեամբ, առանց կրկնաճուրդի, ներկայ տարվայ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 24 ԻՆ Նուխու Հայոց Հոգևոր Կառավարութեան առեանում, որտեղ և կարելի է ծանօթանալ մանրամասն պայմաններին ամէնայն օր՝ ժամը 10—2-ը: Աճրդախօսութիւնը սկսվելու է 300 ՌՈՒԲԼՈՒՑ: Աճրդախօսութեան մասնակցողները պէտք ներկայացնեն ՄԻ ՀԱՐԻՒՐ ՌՈՒԲԼԻ գրաւական:
(օ.մ.) առ. 808. 10—9

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Մ. Ի. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ
Օգնական Prof. Posner-ի
Ընդունում է միզասեռական (վեներական) հիւանդներին Բեռլինի իր խորհրդակցական կաբինէտի և պրոֆ. Պոզնէրի կլինիկայի մէջ: Տալիս է նաև խորհուրդներ միւս մասնագիտութիւնների վերաբերեալ:
Հասցէն՝ D-r Muradoff Berlin. Iohannisstr. 15 (an der Friedrichstrasse). Telefon amt Norden 113—19.
(չ.ու.կ.) առ. 675. 30—29

Բեռլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
Ներքին հիւանդութիւններ՝
առանձնապէս կրծքի, ԹՈՔԱԽՑԻ և սրտի: Բժշկութիւն նաև տուբերկուլինններով, ՌԱԴԻՈՒ պրէպարատներով և էլեկտրականութեամբ:
Ընդունելութիւնը ամէն օր, ՆՈՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՈՒՄ, առաւօտեան ժամը 9--12-ը և երեկոյեան ժամը 5—7-ը: Սօլօլակ, Բէհբութեան փող. № 23 (անկիւն Գանովսկայա): Հեռախօս 7—92.
(ա.օ.) առ. 699. 100—47

ԽԹԷ ՀԵՏԵՒԻ

Մենք առաջ բերինք Սաբբահէդդինի պրինցի խօսքերը, որոնք ասում և ընդգծում էին, թէ Թիւրքիայի իսկական թշնամին ինքը Թիւրքն է եղել, թիւրքական անխելացի վարչութիւնը:

Այդ հայեցակէտը միշտ պարզ է եղել օսմ. հպատակների համար և միշտ էլ մութ և անըմբռնելի՝ օսմ. վարչագէտների համար:

— Մեր կառավարութիւնը ինքն իր թշնամին է,—յաճախ լսել ենք մեր թիւրքահպատակներից:

Եւ ասողները բացառիկ անհատներ չեն, այլ հարիւրաւոր, հազարաւոր մարդիկ:

Այն, ինչ որ պարզ է եղել հազարաւորների և միլիօնաւորների համար, նա անմատչելի է մնացել փոքրաթիւ վարչական ղեկավարների համար:

Օսմ. պետութիւնը այժմ նոյն խոշոր պետութիւնը կը լինէր, ինչպէս հարիւր տարի առաջ, եթէ նա հետևած լինէր ռամկավարական ապակենտրոնացման սկզբունքին: Այդ նա չարեց: Եւ կորցրեց ամէն բան:

Օսմ. պետութեան բարեկամները հասկացնում էին նրան այդ ճշմարտութիւնը. հպատակները բազմատեսակ դիմումներով մատնացոյց էին լինում անհրաժեշտ բարենորոգումների վրա: Բայց Բ. Դուռը մնում էր անդրդուելի: Եւ եթէ նա ընդունում էր որևէ գիջում, դա լինում էր արտաքին մի կեղև՝ սքօղելու ներքինը, որը մնում էր նոյնը, անփոփոխելի:

Ի՞նչը կարող էր աւելի հանգստացնող և գրաւիչ լինել, քան այնպիսի խոշոր մի բարեփոխութիւն, ինչպէս է սահմանադրութիւնը:

Եւ տեսէք, թէ թիւրքահպատակ ազգերը ոտլի՛սի ջերմութեամբ և եռանդով ողջունեցին այդ սահմանադրութիւնը և ուխտեցին նուիրվել նոր շինարար գործունէութեան, բայց... բայց շատ շուտով համոզվեցին, որ իւրերի դրութիւնը մնացել է նոյնը, որ կեանքը և գոյքը դեռ ապահով չեն այդ պետութեան մէջ, որ գիւղացիներից խլված հողերը անվերադառնալի են, որ ջարդերի սպառնալիքը նոյնպէս ուժեղ է՝ ինչպէս և առաջ, որ մարդկանց իրաւունքները նոյնքան խախտված են՝ որքան և առաջ, և այլն և այլն:

Թիւրքական վարչութիւնը չը փոխվեց իրապէս և տրամաբանօրէն ոչինչ բարեփոխութիւն տեղի չունեցաւ կեանքի մէջ:

Կեղծը ունեցաւ իր արժանի արդիւնքը:

Ոչնչից ոչինչ առաջացաւ:

Եւ ահա աղէտալի արդիւնքը—պետութիւնը օրհասական վիճակի մէջ:

Ուշ, շատ ուշ սկսում են զգալ օսմ. վարիչները իրանց սխալները. բայց դարձեալ ոչ ամենքը, ոչ ամբողջ կազմով:

«Մշակի» № 254-ում մեր թղթակից Հայորդու վերջին հաղորդագրութեան մէջ առաջ է բերված մի իթթիհադական խոստովանանքը. Դա պերճախօս մի ինքնաքննադատութիւն է: Անենք քաղուածք:

— Բուլգարները 34 տարվայ ընթացքում ձեռք բերին ոյժ, քաղաքակրթական ընդունակութիւն, բարոյական դրամագլուխ և գործնական ոգի, իսկ մենք ի՞նչ արինք, ի՞նչ բարոյական և նիւթական ապահովութիւն տուինք ժողովրդին. եթէ փոքր ինչ մտածենք, պէտք է ամօթից գետնի տակը անցնենք: Սօֆիայում՝ իբրև անցեալի նախատինք թողնված է մի թաղ, Բալիէֆենդիի թաղը, նախկին դրութեան մէջ, իսկ մնացածները յիշեցնում են Վիէննայի և Պեշտի տեսարանները:

Դա բնորոշ խոստովանանք է. Բայց արդեօք գէթ այսուհետև դա դառնալու է այնպիսի ուժեղ մի տրամադրութիւն, որ ստիպի օսմանեան վարչագէտներին անկեղծօրէն և արմատական կերպով հետևելու նոր պետական բարեշինիչ գործնական քաղաքականութեան:

Մինչ կեանք է այն սոսկալի վիճակը, որի մէջ գտնվում են Թիւրքիայի ժողովուրդները՝ մշտական ունենալով ջարդերի երկիւղներ և վտանգներ:

Ահա ինչն է անտանելի, ահա ինչն է վհատեցնող մինչև խելագարութիւն:

Եթէ օսմանեան ամէն մի հպատակ այսօր հաւատի լինէր, թէ նրա կեանքը, գոյքը և խաղաղ կուլտուրական զարգացումը ապահովված են, նա ոչ մի վրդովմունք չէր ցոյց տայ, ոչ մի եւրոպական դուռ չէր բաղխի: Թող գոնէ այժմ օսմանեան վարչութիւնը իր սեփական պետական ինքնափրկութեան համար հաստատի այնպիսի մի դրութիւն, որ իւրաքանչիւր օսմանեան քաղաքացի զգայ իրան անձեռնմխելի իբրև անհատ, ապահով իբրև սեփականատէր, վստահելի իբրև հպատակ:

Կասկածների, երկիւղների, վտանգների, սպառնալիքների մէջ չէ կարելի ապրեցնել ժողովուրդներին:

Օսմանեան պատմութիւնը չափազանց աղէտաբեր օրինակներով պարզել է այդ անպատեհութիւնը:

Թող բաւական համարվեն եղած օրինակները:

Օսմ. պետութիւնը դեռ այժմ էլ կարող է շատ օգուտներ ունենալ խելացի ժողովրդական վարչական սիստեմից, եթէ հետևի այդպիսի սիստեմի, եթէ միայն հետևի.

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
14 նոյեմբերի

Պետերբուրգ.—Կայսրուհի Թագուհի Մարիա Ֆէօդորօվնայի ծննդեան օրվայ առիթով Ցարսկոյէ-Սէլօյի պալատի եկեղեցում մատուցվեց պատարագ Թագաւոր Կայսրի և Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորօվնայի, Օգոստափառ Զաւակների, պալատի մինիստրի և շքախմբի անձերի ներկայութեամբ: Հանդիսաւոր պատարագ մատուցվեց նաև մայրաքաղաքի բոլոր եկեղեցիներում, զօրամասերում, կառավարական հիմնարկութիւններում:

—

Պարիզ.—Պուանկարէն կրթութեան լիգայի պարիզեան ճիւղի խնճոյքին ասաց, որ գոյութիւն չունի այնպիսի ազգ, որ դէպքերի միակ տիրապետողը լինի. բոլոր ազգերն էլ շրջապատված են մրցակից շահերով և ամենախաղաղասէր ազգերը պէտք է բաւականին ոյժ ունենան, որպէսզի անհրաժեշտութեան դէպքում կարող լինեն պաշտպանել յարձակումներից իրանց արժանապատուութիւնը, նիւթական ու հոգևորը:

Յայտարարութիւնը ընդունվեց ովացիաներով:

Հավասը լիազորված է զինուորական մինիստրից՝ հերքել պահեստի զինուորներին ծառայութեան կոչելու լուրերը: Այդ լուրերը ծագեցին սահմանային ժանդարմերիայի մի զինուորի սխալից, որ բացեց ընդհանուր զօրաժողովի միջոցներին վերաբերող ծրարները: Զինուորը կալանաւորված է:

—

Վիէննա.—Պալատ: Նիստի վերջում սօցիալ-դեմօկրատ պատգամաւոր Զէյց բողոքեց «Արբէյտէր-Ցայտունգի» այսօրվայ համարը գրաւելու դէմ Բազլի միջազգային սօցիալիստական կոնգրէսի խաղաղութեան մասին կայացրած կոչը տպագրելուն համար: Զէյցը նոյնպէս բողոքեց նրա դէմ, որ նախագահն այդ առիթով չը կարդաց սօց.-դեմօկրատների հարցապնդումը: (Աղմուկ):

Նախագահը պատասխանեց, որ միապետութեան դժուարին կացութիւնը նկատի առած՝ նա կարծում է, որ հարցապնդումը պէտք է կարդացվի գոնփակ նիստում:

Գերմանական Շուէրցը խօսեց Զէյցի դէմ, յայտնեց՝ թէ ամբողջ ազգաբնակութիւնը խաղաղութիւն է կամենում, սակայն պատուաւոր խաղաղութիւն, և ընդգծեց երկրի հայրենասէր տրամադրութիւնը: (Ծափեր. աղմկալի բացագանչութիւններ՝ «Պարլամենտը համակված է միևնոյն զգացմունքով»):

Նախագահը նշանակեց գոնփակ նիստ, ուր վճռվեց, թէ հարցապնդումը չը պէտք է կարդացվէր գոնբաց նիստում:

—

Մադրիդ.—Պալատը միաձայն որոշեց դքսի տիտղոս տալ Կանալէխասի այրիին և զաւակներին:

—

Բեռլին.—Րէյխստագ: Նախագահ ընտրվեց նորից Կէմպֆը 190 ձայնով: Սօցիալիստների հարցապնդումը քննելու ժամանակ պետական կանցլերն ասաց, որ կեանքի թանգութիւնը միջազգային երևոյթ է: Գերման ժողովուրդը պէտք է ապահովված լինի գերմանական տնտեսութեան մթերքներով պետութեան շահերի տեսակէտից: Վերջում կանցլերը խնդրում է ընդունել մսի մաքսը ժամանակաւորապէս իջեցնող օրինագիծը: Կանցլերի խօսքերը ընդունվեցին աջակողմեանների և կենտրոնի ծափահարութեամբ և ձախակողմեանների սուլոցով:

—

Լոնդոն.—Համայնքների պալատում Չերչիլը յայտնեց, որ Գերմանիան անկասկած մեծ գերակշռութիւն ունի խոշոր տեսակի օդանաւեր կառուցանելու մէջ: Թէ ինչ հայեցք ունի ծովակալութիւնը այդ հարցի առիթով, հռետորը չը ցանկացաւ յայտնել:

—

Կանէրէ.—Մանսուրում միտինգին տեղացիները հանգանակեցին 43,000 ֆրանկ յօգուտ Կարմիր Մահիկի:

—

Ուրգա.—Պետերբուրգ է մեկնում մի պատուիրակութիւն, բաղկացած արտաքին գործերի մինիստրից և մինիստրութեան 2 պաշտօնեաներից ու թարգմանչից, շնորհակալութիւն յայտնելու և ընծաներ մատուցելու Թագաւոր Կայսրին:

—

Ովեաստայ.—Տեղական հիւպատոսարանի պահակախումբը ուժեղացվեց մինչև 120 մարդով: Այս օրերս գալու են դարձեալ 500 կօզակ գնդակացիրներով:

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԴԱՇՏՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
14 նոյեմբերի

Կ. Պօլիս.—Ոչ պաշտօնական տեղեկութիւնների համաձայն, կռւող կողմերի լիազորների երկրորդ տեսակցութիւնը կայացաւ կէսօրին և ոչ մի հետևանքի չը յանգեց: Լիազորները ցրվեցին, որպէս զի զեկուցանեն եղածի մասին իրանց կառավարութիւններին: Բ. Դրանը մօտ շրջաններում հաւատացնում են, թէ համաձայնութիւնը անկարելի է: Լուրերին նայած՝ օսմանեան լիազորները պահանջել են բօլգարներից նահանջել դէպի Կըրկ-Քիլիսէ: Այս լուրերը կարող են սխալ լինել, սակայն հաստատվում են Ադրիանուպօլսի վերաբերութեամբ գոյութիւն ունեցող լուրջ տարաձայնութիւնները: Տարաձայնութեան այս էական կէտը, լուրերի համաձայն, մեծ խոչընդոտ է ներկայանում համաձայնութիւն կայացնելու խնդրում:

Յովակիմ պատրիարքի թաղումը նշանակվեց նոյեմբ. 16-ին: Հանգուցեալի փոխարէն պատրիարքի պարտականութիւնների պաշտօնակատար կարգվեց սինօդի նախագահ Դամասկոսի միտրոպօլիտ Գէրմանոսը:

Գերմանացի թղթակից Բուրմիւլէրը մեռաւ խօլերայից: Երկու ուրիշ գերմանացի թղթակից նոյնպէս հիւանդացել են խօլերայով:

Լրագիրները պնդում են, թէ զինադադարի բանակցութիւնների փոխարէն կը սկսվեն բանակցութիւններ հաշտութեան մասին: Միւս կողմից լուրեր են պտտվում, որ բանակցութիւնները բոլորովին խզվել են:

Եկաւ Օսման-Նազըմ-փաշան:

Բօլգար և թիւրք լիազորները հանդիպել են Բաղչէ-քեօյում: Բօլգարներն առաջին պայման դրել են Ադրիանուպօլսի անձնատուր լինելը: Թիւրքերը յայտնել են, թէ չեն կարող քննել այդ հարցը: Լիազորները ցրվել են:

—

Ցէտինիէ.—Թագաւորը հրովարտակով յայտնեց, թէ ստանձնում է բովանդակ զօրքի պատերազմական գործողութիւնների ընդհանուր ղեկավարութիւնը: Գեներալ Վուկօտիչը նշանակվեց գեներալ շտաբի կառավարիչ:

—

Աթէնք.—Դիբատօլսի սերբերի մօտ գնալու նպատակը կայանում է յոյն-սերբիական զօրքերի եղբայրական յարաբերութիւնների հաստատման մէջ: Դիբատօլսը այցելեց Մօնաստիր, ուղեկցութեամբ գլխաւոր շտաբի: Յոյն և սերբ գահաժառանգների հանդիպումը կրում էր սրտագին բնաւորութիւն: Քաղաքը ցոյց տուեց հանդիսաւոր ընդունելութիւն: Մասնակցում էին բօլգարների, թիւրքերի և հրէաների ականաւոր ներկայացուցիչները: Քաղաքը զարդարված էր յունական ու սերբիական դրօշակներով:

Սալոնիկից Պիրէյ բերին 500 թիւրք օֆիցէրի և 600 զինուորի, որոնց թւում են Ղալի-փաշան և բժիշկ Նազըմ-բէյը: Բոլորն էլ մասնակից են եղել Սալոնիկում երեան հանված զինուորական դաւադրութեան:

—

Բէլգրադ.—Երէկվանից սերբերից գրաւված տեղերում օտարազգի հիւպատոսները ծածկագիր հեռագիրներ և կնքված նամակներ են փոխանակում իրանց կառավարութիւնների հետ:

Թագաւորը իշխանուհի Հէլենա Պետրօվնայի ուղեկցութեամբ այցելեց Մոսկվայի Իվէրիայի համայնքի հիւանդանոցը, ընդունվեց ռուսաց դեսպանից և սրա կնոջից, բժշկական մարմնից և մնաց հիւանդանոցում 2 ժամ, խօսակցելով հիւանդների հետ:

—

Բեռլին.—Արտաքին գործերի տեղիս մինիստրութիւնը առաջիկայ կոնֆերենցիայի առիթով կատարվող բոլոր խօսակցութիւնները գտնում է առ այժմ վաղաժամ: Այն լուրերը, թէ իբր Գերմանիան նախաձեռնութիւն է վերցրել այդ հարցում, անհիմն են:

—

Վիէննա.—«Ֆրեմդէնբլատը» յենվելով «Վեստմինստէր Գազէտի» և Պետերբուրգի պաշտօնական օրգանի վերջին յօդուածի վրա՝ մատնանշում է, որ Աւստրօ-Ունգարիան, ինչպէս և բոլոր մեծ պետութիւնները, ձգտում են հարթելու բալկանեան բարդութիւնները: Լրագիրն ասում է. «Աւստրիան պակասեցնելով իր պահանջները, հաստատ հաւատում է, որ Սերբիան ոչ մի դժուարութիւն չի առեղծի, բայց կընդդիմադրէ Աւստրօ-Ունգարիայի պահանջներին»,

«Նէյէ-Ֆրէյէ-Պրեսսէն» քննելով աւստրօ-ունգարական դեսպանի Ցարսկօյէ-Սէլօյում ունեցած ունկնդրութիւնը՝ վկայում է, թէ Վիէննայի և Պետերբուրգի միջև բարի յարաբերութիւնները չեն խզվել: Լրագրի կարծիքով, ի նկատի ունենալով որ բանակցութիւնների ճանապարհը բաց է, Աւստրօ-Ունգարիայի խաղաղասէր նըպատակները չէ կարելի համարել ապարդիւն: Ռուսաստանը և Աւստրօ-Ունգարիան աշխատում են գտնել փոխադարձ շփման ընդհանուր մի կէտ:

Կոմս Շտերնբէրգը «Նէյէս-Վինէր-Ժուրնալում» համոզում է աւստրիական սալոններին ներկայ ծանր ժամանակ յարգել աւստրօ-ունգարական պետական գաղափարին:

Վիէննայի լրագիրները հաղորդում են, որ ամենուրեք Գալիցիայում խնայողական գանձարաններից դրամները պահանջում են ի պահ տուողները. վերցված է արդէն մի քանի միլիօն: Գերմանական պարլամենտական միութեան անունից պատգամաւոր Լանգէնհանը հարցապնդեց, թէ ճի՞շդ են արդեօք այն լուրերը, թէ կառավարութիւնը մտադիր է բարդութիւնների դէպքում օգտվել խնայողական գանձարանների և բանկերի գումարներից, նաև այն լուրերը, թէ պետութիւնը մօտ է սնանկութեան. Այդ անհիմն լուրերը առաջ են բերում յուզումներ, առանձնապէս տուժում են Հիւսիսային Չեխիայի խնայողական գանձարանները: Սպասվում է պատասխան մինիստր-նախագահից:

Լեհական ակումբի բանկային մասնաժողովը վճռեց դիմել Գալիցիայի լեհական հասարակական կարծիքին կրտուկ բողոքով խնայողական գանձարաններից դրամները հանելու առիթով. Մասնաժողովը յայտնում է, որ պատերազմական բարդութիւնների վտանգներն անհիմն են, ընդհակառակն աւելանում են խաղաղութեան պահպանման շանսերը:

«Պօլիտիշէ Կօր.»-ին հաղորդում են Կ. Պօլսից. «Ֆրանսիական լրագիրների այն տեղեկութիւնները, իբր Աւստրօ-Ունգարիան խորհուրդ է տուել Թիւրքիային շարունակել պատերազմը, չարամիտ յերիւրանք է: Աւստրօ-Ունգարիան, ընդհակառակն, պատերազմի սկզբից իսկ իրան խիստ չէզոք է պահել: Բ. Դուռը իր սեփական նախաձեռնութեամբ վճռել է շարունակել պատերազմը: Ինչ վերաբերում է այն լուրերին, իբր Վիէննայի կաբինէտը պարզել է սերբիական կառավարու-

թեանը իր հայեացքը Սերբիայի տերիտորեալ պահանջների նկատմամբ, լրագիրը հաղորդում է, որ երբ Սերբիան Վիէննայի իր ներկայացուցչի միջոցով փորձեց հիմնաւորել իր պահանջները, այն ժամանակ Վիէննայի կաբինէտը իրան հարկադրված զգաց պարզել իր տեսակէտը Բէլգրադի աւստրո-ունգարական դեսպանի միջոցով չը պահանջելով պատասխան. այդպիսով սխալ են, թէ աւստրո-ունգարական կառավարութեան կողմից տրվել է շատ կարճ ժամանակամիջոց պատասխանելու»։

Լրագրական տեղեկութիւնների համաձայն կայսրը հերթով երկար ունկնդրութեան ընդունեց գահաժառանգ արքիդուքս Ֆրանց-Ֆէրդինանդին, զինուորական մինիստրին, գեներալ-շտաբի կառավարչին և հօնվէդների մինիստրին, իսկ ամենավերջը—Բերխտօլդին։

—

Սօլուն. — Յունաց գահաժառանգը յայտնեց Պետ. Հեռ. Գործ. Թղթակցին, որ վերջին տեղեկութիւնների համաձայն յոյները վճռական յաղթութիւն են տարել Սասրովի մօտ, յետ քշելով թիւրքերին Բիտօլիի մօտից։ Պատերազմի վախճանը կարելի է սպասել մի քանի օրից յետոյ։

Գերմանական հիւպատոսարանը յայտարարեց, թէ գերմանական կառավարութեան կարգադրութեամբ նա հսկելու է Թիւրքահպատակների վրա։

—

Ալէքսանդրիա.—Յունաստան մեկնեցին 200 յունահպատակներ, որոնց արտաքսել են Պալէստինից։

—

Հռօմ.—Ռուսաց դեսպանը «Մէսաջէրօյի» աշխատակցի հետ խօսելիս յոյս յայտնեց, թէ աւստրո-սերբիական միջադէպը կը լուծվի խաղաղութեամբ։

—

Պետերբուրգ.—Կ. Պոլսի ռուսաց հիւպատոսարանը տեղեկացնում է, որ օսմանեան կառավարութիւնը քարածուխը յայտարարեց պատերազմական կոնտրաբանդ, ուստի և արգելված է ածուխ բերել շոգենաւերով Թիւրքական նաւահանգիստներից, կամ ուղարկել Թիւրքական սահմանով Բուլգարիա, Սերբիա, Յունաստան և Չերնոգորիա։

—

Սօֆիա.—Ադրիանուպօլսում այրվում է Թիւրքաց թաղը սուլթան Սէլիմի մզկիթի հետ։ Բուլգարների մօտ փախած մի հայ բժիշկ պատմում է, որ դրութիւնը անտանելի է. կան մեծ թւով հիւանդներ. ուտելիք չը կայ. եթէ բուլգարները սկսեն ուժեղ յարձակում, բերդապահ զօրքը անձնատուր կը լինի։

—

(Լրագիրներից)

Բուլգարական զօրքերը քաշվեցին դէպի Չօրլու, նպատակ ունենալով այդպիսով դուրս հանել Թիւրքերին Չաթալջայի դիրքերից։

—

Ադրիանուպօլսի պաշարումը շարունակվում է։ Պաշարը բերդի մէջ պակասում է։ Սկսվել են վարակիչ հիւանդութիւններ։ Ամենայն հաւանականութեամբ Ադրիանուպօլիսը անձնատուր կը լինի յօժարակամ։

—

Եւրոպական աղբիւրներից բղխող տեղեկութիւնների համաձայն՝ Թիւրքիան պատրաստ է ընդունել դաշնակից պետութիւնների բոլոր պահանջները բացի Կ. Պոլսը նրանց տալուց։

—

Հաստատ հաղորդում են, որ բալկանեան հարցի առիթով եւրոպական կոնֆերէնցիան գումարվելու է Պարիզում։

—

Յայտնի ֆէլիէտօնիստ Վ. Դօրօշէվիչը իր սեփական միջոցներից 1000 րուբլի նուիրեց յօգուտ վիրաւոր սլաւօնների։

—

Ռուսական «Ադմիրալ Չիխաչեվ» շոգենաւով Եգիպտոսից մեկնեցին 75 հրէայ կամաւորներ, որոնք յունական զօրքի մէջ կազմելու են «հրէական լեգիօն»։

—

Ռազմագէտ ֆօն դէր-Գօլց-փաշան—Թիւրք զօրքերի վերակազմողը—օսմանեան զօրքերի լիակատար պարտութիւնը վերագրում է ոչ աւել ոչ պակաս Աբդիւլ-Համիդի բէժիմին, որ սպանեց զօրքի ոգին։ Նրա կարծիքով՝ Մակեդօնիայի կորուստը աւելի շահաւէտ կը լինի Թիւրքիայի համար...

—

Պետերբուրգում ստացված ստոյգ տեղեկութիւնների համաձայն՝ խօլերան Կ. Պօլսում և շրջակայքում ստանում է սպառնական կերպարանք։ Թիւրքաց կառավարութեան տեղեկութիւնները հիւանդացողների թւի մասին բոլորովին չեն համապատասխանում իրականութեանը։ Խմելու ջուրը վարակված է դիակներից։

—

Ռուս-աւստրիական յարաբերութիւնները ներկայումս շատ լուրջ են, բայց ոչ կրիտիկական։

—

Յունաց զօրքերը սկսեցին ակտիվ գործողութիւններ Դարդանէլում։

—

Պետերբուրգից հեռագրում են, որ մինիստրների խորհուրդը իր վերջին նիստում որոշեց պաշտպանել սերբիական պահանջները։ Խօսում են, որ գուցէ լինի ծովային ցոյց։

—

Չը նայած աւստրիական պաշտօնական հերքման, մամուլը շարունակում է գրգռիչ յօդուածներ տպել Ռուսաստանի պատերազմական պատրաստութիւնների մասին։

—

Բերլինում ներկայ միջազգային դրութիւնը համարվում է չափազանց լուրջ։

—

«Մատէնը» հաւաստացնում է, որ Ռուսաստանը գաղտնի խոստացել է Սերբիային պաշտպանութիւն և դրդում է Բուլգարիային ոչ մի վարձատրութիւն չը տալ Ռումինիային, որը շարունակում է իր սպառազինումը։

—

Քեամիլ-փաշան յայտնեց Անգլիային, որ Գերմանիան առաջարկել է Թիւրքիային զինուորական պաշտպանութիւն, որի փոխարէն ուզում է կօնցեսիաներ՝ երկաթուղիներ կառուցանելու Փոքր-Ասիայում։

—

Ամեն օր քիւրդական հեծելազնդեր են մտնում Կ. Պոլիս՝ գլխաւորապէս Անատոլիայից։

—

Սերբիական և յունական զօրքերը Մօնաստիրի և Սալօնիկի մօտից արագօրէն շտապում են դէպի Չաթալջա։

—

Լուրերի համաձայն՝ Թիւրքիան դիւանագիտական կերպով փքում է խօլերայի լուրերը, որպէսզի եւրոպական միջամտութիւնը ժամ առաջ լինի։

—

Աւստրիան առաջին իսկ հրաւէրին կունենայ զէնքի կանչված կէս միլիօն զօրք։

—

Եթէ Աւստրիան գրաւէ Բէլգրադը, սերբերը մտադիր են լեռները քաշվել և սկսել պարտիզանական կռիւ։

ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓԵՐԷՆ

—

Հայկական խնդիր

Կ. Պոլիս, 1 նոյեմբեր

Բալկանեան պատերազմը նոր յոյսեր կը բերէ հայոց։ Ազգային շրջանակներու մէջ, կըսուի թէ, ջանքեր կը նուիրուին հաւանական դեսպանախորհուրդի մը հայոց խնդիրն ալ ներկայացնելու։

Սակայն այս մասին հաւատալ, թէ Կ. Պօլսոյ պատրիարքը և ազգային գործոց ղեկավարները կրնան բան մը ընել և օգտակար ըլլալ, շատ տարակուսելի է։

Պատրիարքը զուրկ է նախաձեռնութեան ոգիէ և վարչութեան անդամները կը վարանին պատասխանատուութիւն ստանձնելէ, վասնզի գիտեն, արդէն, թէ Թիւրքերը հաշտ աչքով չպիտի դիտեն ոևէ շարժում։

Սակայն առիկա անհրաժեշտ է և այդ ամենահարկաւոր գիրը պէտք է կատարեն արտասահմանի հայերը։

Այս միջոցիս ամենէն լուրջ և ամենէն կենսական խնդիրն այս է, որուն վրայ մտածող շատ քիչեր են։

Շատ փափաքելի է, որ Եւրոպայի հայութիւնը այս միջոցիս հայկական դատը ծանօթացնէր միջազգային մամուլին և հասարակական կարծիքը աշխատէր մղելու ի նպաստ հայոց։

Աս այս՝ ամենէն ձեռնհաս անձն է Մինաս Չերազ, որ այս միջոցիս Պարիզ կը գտնուի՝ ամենէն լքուած։

Հարկ է, որ այս գործիչին միջոցներ ստեղծուին սկսելու համար ի նպաստ հայոց պրօպագանդ մը ֆրանսերէն լեզուով բրօշիւրներով։

Մանչէստրի հայ գաղութն ալ պէտք է նոյնը ընէ անգլիերէն լեզուով։

Իսկ Եւրոպայի զանազան գաղութները և հաստատութիւնները կրնան ամենամեծ ծառայութիւններ մատուցանել այս դատին, եթէ սակայն կամենան։

1878-ի շարժման պահուն Լօնդօնի, Մանչէստրի և Պարիզի մէջ կազմուած յատուկ մարմիններ մեծ ծառայութիւններ մատուցին Ներսէս պատրիարքի նախաձեռնութեամբ սկսած գործին։ Հիմա ժամն է գերագոյն ճիգն ընելու և ազգովին գործելու։

Ազգիս Վեհ. Կաթողիկոսի խոհական ու լուրջ վերաբերումը և Թիւրքահայոց վիճակին մասին ցոյց տուած շահագրգռութիւնը և հետաքրքրութիւնը սահմանին այս կողմը մեծ ազդեցութիւն ունեցած է և թէ մեծապէս կը հետաքրքրէ հանրութիւնը և թէ կը քաջալերէ ու կը յուսադրէ զայն։

Նոյնպէս Եգիպտոսի հայ գաղութին կողմէ, կըսուի թէ, յղացուած և գործադրութեան դրուած է ծրագիր մը, որ բաւական հանճարեղ է և կը յուսացուի, որ արդիւնաւոր ըլլայ։

Սակայն ինչ որ ալ ըլլան արտասահմանի հայութեան ջանքերը, ծանրութեան կեդրոնն է Կ. Պոլիս։ Այդ կեդրոնին մէջ ամենէն գործօն ազդակը ըլլալու կոչուած անձը պատրիարքն է, որ դժբաղդաբար վայրկեանին պահանջած մարդը չէ։

Արշարունի պատրիարքն այս տեսակ փափուկ խնդրոյ մը մէջ հարկ եղած ձեռնհասութեամբ գործելու համար իր շուրջը չունի նոյնպէս կարևոր օժանդակներ ու խորհրդականներ, և ինքն ալ ժամանակապէս չի գիտեր ընտրութիւն մը կատարել զինքը շրջապատողներուն մէջ։

Այս պայմաններուն մէջ, այս ամենակենսական վայրկեանին, Թիւրքահայք՝ առաջին շահագրգռուողներն ըլլալով հանդերձ այս գործին՝ ամենէն յետին գործողները պիտի ըլլան, վասնզի հոս համայնքային գործունէութիւն ցոյց տալու վիճակին մէջ չեն՝ և չունին մէկը, որ գոնէ յանուն ազգին գործէ առանձին կերպով ու իր նախաձեռնութեան և պատասխանատուութեան տակ, ինչպէս երբեմն Ներսէս պատրիարք։ Ասով հանդերձ՝ թերևս մենք կը սխալինք մեր կարծիքին մէջ և Արշարունի պատրիարք թագնապէս կը գործէ։ Արդարև չենք գիտեր, թէ որ աստիճան ճիշդ է, սակայն պատրիարքարանի կողմէ, կըսուի թէ, ձեռնարկներ եղած են Կ. Պոլսոյ դիւանագիտական մարմնոյն մօտ, և յոյսեր կան արևելեան խնդրոյն իբր յարակից նաև ելք մը տալու հայկական խնդրոյն՝ հայաբնակ նահանգներու համար ապահովելով բարենորոգումներ։

Եթէ այս շատ նպաստաւոր առիթն ալ չկարգադրուի հայոց խնդիրը, այլ ևս շատ դժուար է յուսալ, թէ ուրիշ առիթ մը պիտի ներկայանայ։

Հիմա կը հասկցուի, թէ ազգին որքան մահացու հարուած մը տուած է այն աւելորդ ուժասպառութիւնը, որ գործադրեցին և գործադրել տուին ազգին յեղափոխականները, կանխահաս ու անժամանակ շարժումներով, և հիմա, որ ամենանպաստաւոր առիթն է, դժբաղդաբար ազգը այնքան ընկճուած, այնքան արիւնաքամ վիճակի մը մատնուած է, որ շարժում մը ընելու ի վիճակի չէ։

Այս զարհուրելի վիճակին պատասխանատուները սակայն անտարբեր կը դիտեն հայութիւնը և իրենց արևմտեան ու արևելեան բիւրօները շարժման գուռիդը (??) ճամբան գտած չեն, նուաճումներ կատարելու և հայկական դատին ծառայելու համար։

Հիմա անոնք լռութեան մատնուած են և գրեթէ կենդանութեան նշան իսկ ցոյց չեն տար։

Հիմա իրենց քանդածը ուրիշներն են որ շինելու սկսած են, և ապահովաբար անոնք աւելի լաւ պիտի ընեն, քան այդ քանդիչ ոյժերը, որոնք այս օրուան այս ընդհանուր անկման գլխաւոր պատասխանատուներն են։

Մասնաւորապէս իրենց ոճրապարտ գործակցութիւնը և համերաշխութիւնը Իթթիհադին հետ, Ադանայի ահաւոր եղեռնէն յետոյ, այսօր շատ գեղեցիկ փաստ մը կըրնայ հայթայթել հայոց դատին թշնամիներուն ձեռքին մէջ, հայը ցոյց տալով թիւրքական լուծին համակիր և թիւրք ազգայնական գործակցութեան կուսակից, մէկ խօսքով՝ գոհ իր արդի վիճակէն։

Սակայն անցեալին մէջ կատարուած իրողութիւնները պատմութեան դատաստանին թողլով, ազգային դատին ի նպաստ փափագելի է գիտնալ, թէ ինչ կրնան մեր պ. պ. յեղափոխականները։ Անոնք կերևի թէ միջազգային ընկերվարական ընկերակցութեանց յորդորներէն ազդուած՝ վերջերս արեան հոտ բուրող բաներէն շատ կը զգուշանան և ասոր համար է որ ոևէ շարժում չեն ըներ։ Փոխանակ իբր պրօպագանդիստ մանրամաններու բանուորուհիները գործարանատէրոջ դէմ գրգռելու, աղքատը հարուստին դէմ զինելու, դասակարգային վէճերու՝ յարուցանել շատ լաւ բան մը ըրած կըլլային, եթէ քիչ մըն ալ ազգին վիճակը օտարներու առջև պարզելու դերը ստանձնէին և անոր համար քիչ մը շունչ սպառէին։

Ալ հերիք է, որքան ազգը երկպառակեցին և իրարու դէմ հայհոյեցին, քիչ մըն ալ շինարար աշխատութեան թող նպաստեն և իրապէս օգտակար ըլլան այս ազգին, որ քանդողներու պէտք չունի, այլ շինողներու։

Ո՞ւր են սակայն այս ձեռքերը։ Ի՞նչ կընեն անոնք, ինչ բանի կաշխատին։ Ոչ ոք գիտէ։

Շառայլ

ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՅԺԸ

—

Բալկանեան թերակղզու փոքրիկ պետութիւնները չը կարողանալով տանել իրանց ցեղակիցների վրա գործ դրված բարբարոսութիւնները և մինչև կոկորդը յագեցած եւրոպական դիպլոմատիայի խաբեպատիր խոստումներով՝ սուր մերկացրին իրանց դարաւոր թշնամու՝ Թիւրքիայի դէմ։

Դա մի օրհնական կռիւ է, որ տանջված ժողովուրդը յայտարարել է բռնակալութեան դէմ։

Եթէ ի նկատի առնենք, որ բալկանեան փոքր պետութիւնները կռիւ են յայտարարել երեք անգամ աւելի բնակչութեան վրա իշխող մի պետութեան դէմ, այն ժամանակ պարզ կը լինի, թէ որքան անհաւասար է այդ կռիւը։

Սակայն բռնութեան դէմ ըմբոստացող ազգերին ոգևորող, սիրտ ու հոգի տուող գաղափարը միշտ միևնոյնն է եղել՝ ազատութիւնը։

Ազատութիւնն է այժմ, որ ոգևորում է և թև է տալիս բալկանեան մի բուռն ազգերին։

Եւ այդ պետութիւնների յաղթական արշաւանքը, որպէս նշան ազատութեան յաղթանակի ընդդէմ բռնակալութեան, ոգևորում է ամենքին։

Ոգևորվում են և նրանք, որ դեռ ճնշվում են կարմիր մահիկի ծանրութեան տակ, և նրանք, որոնք երբևիցէ ճաշակել են այդ բռնութեան ծանրութիւնը։

Պատերազմը խոշոր չարիք է, ստրկութիւնը՝ ամենախոշորը։

Ի հարկէ անհանդուրժելի է, երբ քաղաքակիրթ ազգերն են միմեանց դէմ պատերազմում. բայց պատերազմ բռնակալութեան դէմ—դա անխուսափելի է յանուն մարդկային ազատութեան, յանուն քաղաքակրթութեան։

Բալկանեան թերակղզին մի 30 տարի առաջ նոյն դժոխքն էր ներկայացնում, ինչ որ այսօր Թիւրքահայաստանը։

Քաղաքներն ու գիւղերն աւերակ, երկիրն անմշակ, ժողովուրդն աղքատ, յուսահատ, տխուր, ահաբեկ։

Չը կար հերկող, ցանող, հնձող։ Շինարարական ոգին մեռել էր ժողովրդի մէջ, որովհետև թիւրքական սուրը Դամոկլեան սրի նման միշտ կախված էր նրա գլխի վերև։

Ժողովուրդը ոչ միայն իր աշխատանքի տէրը չէր, այլ և իր սեփական ընտանիքի ու գլխի։

Կեանքը իսպառ մեռած էր, մեռած էին և

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹԻՒՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

II*)

Յունիսի 13-ին Կարինից մեկնեցի դէպի Բաբերդ։ Հետևեալ օրը կէսօրին հանգստանալու համար երկու ժամ մնացինք մի գիւղում (կարծեմ Աշկալէ էր կոչվում)։ Մեր իջևանած պանդոկի դիմաց գտնվում էր թիւրքերի դպրոցը. մի յարկանի մի շէնութիւն էր դա՝ բաղկացած մի սենեակից և մի նախասենեակից։ Այդ օրը դպրոցի տարեկան հանդէսն է եղել։ Դրան մօտ մի սպիտակ փաթթոցաւոր կարգի էր գնում աշակերտներին։ Նրանցից իւրաքանչիւրը իր ձեռքին բռնած ունէր մի բաժակ և մի հատ էլ փայտէ գդալ (ինչպէս յետոյ իմացայ՝ իրանց տներից էին բերել)։ Քիչ հեռու վառվում էր մի մեծ թիթեղեայ հեցտանոց և մուխով լցնում ամբողջ սենեակը։ Աշակերտները, թւով մօտ 25 հոգի, կարգով ներս գնացին և ծալապատիկ նստեցին սենեակի յատակի վրա։ Ճիշդ այդ դրութեամբ նստած էին նոյնպէս հանդիսականները և ուսուցիչները։ Ներսում էլ ազատ տեղ չը կար. հետևելով ուրիշների օրինակին՝ մօտեցայ պատուհանին և դիտեցի հանդէսը։ Նախ երգեցին Իթթիհադի քայլերգը, յետոյ ճառեց աւագ ուսուցիչը։ Իր խօսքը ուղղելով ծնողներին՝ նա ասաց, թէ այդ ուսումնական տարին աջող է անցել. յոյս ունի, որ առաջիկան աւելի լաւ պիտի լինի։ Ծնողները ամեն կերպ պիտի աջակցեն, որ իրանց զաւակները կրթվեն համաձայն Ղուրանի և զաւական իրանց փառապանծ հայրենիքին օգտակար։ «Մեր դարը թօփի և թիւֆէնգի (թնդանօթի և հրացանի) դար չէ, այլ գրի և գրչի. սուրը չէ կարողանում այլ ևս անել այն, ինչ անում է գրչի մի շարժումը»։ Յետոյ դառնալով աշակերտներին՝ ասաց մօտաւորապէս. «Էֆենդիներ, դուք էք մեր ապագայի նեցուկը. բոլորի աչքերն էլ ձեզ վրա են յառած։ Մեր հայրենիքը ուսումնական մարդկանց շատ կարիք ունի. դուք պէտք է այսուհետև տարած գիտութեամբ լուսաւորէք նրա ամեն մի անկիւնը և նենգ թշնամիների առաջ բարձր պահէք մեր հաւատի և փառապանծ հայրենիքի դրօշակը։ Արարիչը ինքը թող ձեզ աջողութիւն տայ։ Ամէն»։

Ուսուցչից յետոյ տեղական բարբառով խօսեց դպրոցի հոգաբարձուներից մէկը. նախ ուսուցիչներին յայտնեց իր գոհունակութիւնը, յետոյ դարձաւ դէպի աշակերտները՝ այս խօսքերով. «Պատանեակներս, մեր ժամանակ չը կային այս տեսակ կանօնաւոր դպրոցներ, գիտնական վարժապետներ. ոչ ոք ուսման մասին չէր մտածում։ Այժմ, փառք Սուլթանին, այդ բոլորը ունինք. մենք թէև ուսում առած չենք, բայց ուսման յարգը գիտենք. որքան որ մեր ձեռքից եկել է, աշխատել ենք ձեզ համար։ Ձեզ տեսնեմ, մենք կատարեալ մարդ չը դարձանք, գոնէ դուք դարձէք»։

Հանդէսը փակվեց աշակերտների երգով, և սկսվեց ճաշը։ Դրվեցին երկու մեծ փայտեայ սեղաններ. մէկի շուրջը ծալապատիկ բոլորվեցին մեծերը, միւսի շուրջը՝ աշակերտները. իւրաքանչիւր սեղանի վրա դրվել էր մի մեծ ամանով փլաւ, և սկսեցին արագ-արագ ուտել։ Ես վերադարձայ մեր օթեանը, ու շուտով ճանապարհ ընկանք։

Կարինից մեկնելուց երեք օր յետոյ, յունիսի 16-ին, հասայ իմ հայրենիքը՝ Բաբերդ. ուղիղ չորս տարի առաջ հեռացել էի և այժմ շատ էի կարօտել հայրենի ձորակը, մեր քաղաքի թէկուզ նեղ ու ցեխոտ փողոցները, գլգլուն առուներն ու ամեն մի յետ ընկած անկիւնը։ Այնքան մի մեծ քաղաք էլ չէ Բաբերդը, 5000 տուն բնակիչ հազիւ ունենայ. դրանցից 360 տունը միայն հայ են, որոնք արհեստաւոր են կամ մանր վաճառական, մի 50 տուն էլ յոյն կը լինի, իսկ մնացածը ամբողջովին թիւրք են։ Միջանկեալ ասեմ, որ իմ ուսանողական գլխարկն ու զգեստները շատ տարօրինակ էին թւում թիւրքերին. վերջիններս ինձ ռուս էին կարծում և անասելի հայհոյանքներ էին ուղղում իմ և իմ գլխարկի հասցէին*)։

Ուղիղ երկու ամիս մնացի Բաբերդում և բաւականին ծանօթացայ քաղաքին։ Ուզում եմ մի փոքր աւելի կանգ առնել Բաբերդի վրա և նկարագրել այնտեղի իրերի դրութիւնը։ Եւ թիւրքական մի յետ ընկած քաղաքի լաւ ծանօթ լինել՝ նշանակում է որոշ գաղափար ունենալ նաև միւս անկիւնների մասին, որովհետև Թիւրքիայում շատ վայրեր ընդհանուր առմամբ միևնոյն սօցիալական պայմաններով են շրջապատված. արդիւնքը չէ կարող այլազան լինել։

Սկսեմ նախ դպրոցներից։ Թիւրքերի պետական դպրոցների մասին պարզ գաղափար ունենալու համար՝ բաւական է իմանալ, որ պետական բիւջէի $2\frac{1}{2}$ տոկոսը միայն յատկացված է կրթական հաստատութիւններին։ Շատ աննախանձելի է և անկանոն այդ դպրոցների ուսումնական դրութիւնը. կրթութիւնը առաջ է տարվում նեղ ազգայնական ոգով. ուսուցիչները մօլլաներից ազատ չեն մտածում։

Բաբերդի նման մի փոքրիկ քաղաքում 360 տուն հայերի համար կան չորս դպրոցական շէնքեր, երկուսը՝ տղաների, երկուսն էլ աղջիկների համար։ Դրանցից իւրաքանչիւրի մէջ էլ պարապմունքներ լինում են։ Ի՞նչն է տեղի տալիս այդպիսի մի շռայլութեան. թաղերը միմեանցից հեռու չեն, և ոչ էլ աշակերտների թիւն է մեծ։ Այդ դպրոցների Գ. և Դ. բաժանմունքները բաղկացած են 3, 4 և նոյնիսկ 2 հոգուց միայն. այնպէս որ չորս դպրոցների սաներն էլ կարելի էր զետեղել երկու դպրոցական յարկի տակ (երկսեռ դպրոց ունենալու հետ բնաւ չէ կարող հաշտվել շրջապատը)։

Բայց բանը նրանումն է, որ մի թաղի բնակիչները, մասնաւորապէս մի քանի ազդեցիկ աղաներ, չեն ուզում գործ ունենալ միւս թաղի բնակիչների հետ, և ահա դրանից տուժում է դպրոցական գործը։ Ուրախալի կը լինէր, ի հարկէ, եթէ այդ դպրոցները մրցէին միմեանցից առաջ անցնել, կարող ոյժեր հրաւիրէին և ապահովված լինէին. բայց այդ բանը չը կայ, հասարակութիւնը իր դպրոցների հանդէպ տածում է սառն անտարբերութիւն, դպրոցի որպիսութիւնը նրան բնաւ չէ հետաքրքրում. բաւական է, որ կայ «դպրոց» կոչված մի յարկ, որտեղ ուղարկում են իրանց զաւակները, որպէսզի վերջիններս տանը միայն չարութիւն չանեն և մեծարի գլուխը չը ցաւցնեն։ Ծնողները շատ են անհանգստանում ամառվայ արձակուրդներին. դպրոցը փակ է, իրանց զաւակները մի ամիսուկէս տանը պէտք է մնան և իրանց նեղացնեն։ Կունենան, ի հարկէ, մի կօշկակար կամ թիթեղագործ բարեկամ. իրանց փոքրիկներին ժամանակաւոր աշակերտ են ուղարկում նրա մօտ. այնտեղ նրանք շատ լաւ կարող են կազդուրվել։ Այսքանը ծնողների մասին։

Դառնանք դպրոցների ուսումնական խնդրին։ Բոլոր թիւրքահայ դպրոցները չունեն մի կանօնաւոր ծրագիր, որը իւրաքանչիւրի համար էլ պարտադիր լինէր։ Ամեն մի դպրոց ունի իր ուրոյն դասաւանդութեան ձևը. դասացուցակի մէջ մի առարկայ մտցնում է կամ վերացվում մի նոր բացված կամ արձակված ուսուցչի հետ։ Իւրաքանչիւր ուսուցիչ ունի իր ուրոյն դասաւանդման մեթօդը։

Բաբերդի դպրոցները նիւթապէս շատ անապահով են, հետևապէս և շատ աննախանձելի։ Հնարաւորութիւն չունեն պատրաստված ուսուցիչներ ունենալու. ստիպված՝ բաւականանում են տեղական ոյժերով։ Ուսուցիչներից ոչ մէկը գոնէ միջնակարգ կրթութիւն չէ ստացել. արգահատելի են մանաւանդ ուսուցչուհիները. իրանց սաների անուններն անգամ ուղիղ չեն կարողանում գրել։

Դպրոցներում նկարչութիւնը, մարմնամարզութիւնը և երաժշտութիւնը բոլորովին մոռացութեան են տրված։ Դպրոցները ողողված են Դուրեան Ուսկունցի կազմած դասագրքերով։ Այդ ձեռնարկները իսկի քննադատութեան չեն դիմանում. ապացուցանում են միայն հեղինակի անձեռնհասութիւնն ու անբարեխղճութիւնը։ Իմ

*) Տես «Մշակ» № 255.

*) Մի օր էլ մի թիւրք մօտեցաւ ինձ և ասաց. «Էֆենդի, լաւ կանես, որ սրանից յետոյ ֆէս դնես. մի քանի օր առաջ քաղաքապահը երկու նորեկների գլխից նետեց շապկաները և հրամայեց, որ ֆէս դնեն»։ Հակառակ իմ սպասածին՝ ես այդպիսի մի հրաման չը ստացայ։

քաղաքակրթութիւնը, լուսաւորութիւնը, կուլտուրան։

Բայց 30 տարվայ ազատութիւնը բաւական եղաւ, որ բալկանեան դժոխքը դրախտի վերածվէր։

Այսօր Բալկանեան թերակղզու մի ծայրից միւսը կը տեսնէք կենդանութիւն, շինարարական աշխատանք, լոյս, գիտութիւն, քաղաքակրթութիւն։

Չը կայ սարկութիւն, չը կայ տանջվող, հալածվող, հարստահարվող ռայա։ Ամենքն էլ ազատ քաղաքացիներ են, հաւասար իրաւունքներով ու պարտաւորութիւններով, առանց ազգի խտրութեան։

Եւ այս բոլորը շնորհիւ պատերազմի, շնորհիւ թափած արիւնի՝ թիւրքական ծանր ու սպանիչ լծի թօթափման համար։

Ազատութիւն...

Մի՞թէ սարկական կեանքն աւելի թանգ արժէ, որ կարելի չը լինէր զոհել ազատութեան սրբազան գաղափարին։

Պատերազմի դաշտում ընկնում են անհատները, բայց այդ անհատների թափած արեան փոշու վրա ծլում, ծաղկում ու բարգաւաճում է ազգերի ազատութիւնը։

Պատերազմները չեն, որ աշխարհիս երեսից ազգերի ու ցեղերի անուններ են ջընջել, այլ սարկութիւնը։

Յաւիտենական ազատութեան, որպէս և մահվան են դատապարտված այն ազգերը, որոնց մէջ մեռել է ազատութեան ոգին, որոնց մէջ հանգել է ազատութեան գաղափարի հուրը։

Կարող էք ասել, թէ ի՞նչ կը լինէր մարդկային ցեղի մեծամասնութեան վիճակը, եթէ սերունդէ սերունդ թանգ գնահատելով իրանց արիւնը՝ չուզենային զոհել ազատութեան համար։

Ի՞նչը փրկեց Եւրոպային ենիչէրիական Թիւրքիայի մահաբեր արշաւանքից. ի՞նչը կեանքի կոչեց Յունաստանին, Բուլգարիային, Սերբիային, Չերնոգորիային։

— Ազատութեան յաւիտենական տենչանքը, որ ապրել է և ապրում է մարդու մէջ, որ տանելի է դարձնում սարկութեան ծանր լուծը և որը՝ յարմար բոպէին, իբրև աստուածային կրակ, բռնկում է մարդկանց, լցնելով նրանց հոգին այնպիսի տարերային ոյժով, որի առջև ընկնում, տապալվում են բռնակալութեան վարձկան լէգէոնները։

«Որ ոչ լուիցէ ունկամբ, լուիցէ թիկամբ»։

Թիւրքիան դարերի ընթացքում չուզեց լսել իր հպատակների լացն ու կոծը, խընդիրքն ու աղաչանքը։

Եւ այսօր իր բարբարոսական լծի տակ դարերով տանջված, ճնշված, բռնաբարված ժողովրդի անէծքն է, որ ռումբի նման պայթում է Թիւրքիայի գլխին։

Մանուկ ազատութիւնը յաղթական քայլերով արշաւում է պառաւ բռնակալութեան վրա։

Ոչ մի կասկած չը կայ, որ ազատարար բանակի այսօրվայ թափած արիւնը պէտք է տայ ազատութիւն Մակեդոնիային, Հին-Սերբիային, Եպիրոսին, Թեսալիային և այլոց։

Երանի ձեզ, ազգեր ու ժողովուրդներ, որ կանգնած էք փրկութեան շեմքի վրա, որ աննկարագրելի խնդութեամբ նայում էք ձեզ ժպտացող ազատութեան արշալոյսին և բաղդ պիտի ունենաք լսելու ձեր ձեռքն ու ոտքը, սիրտն ու հոգին դարերէ ի վեր կապող-կաշկանդող շղթաների թօթափման շառաչիւնը։

Հազար երանի ձեզ։

Հայը լցված է դէպի ձեզ ամենաջերմ յարգանքով։

Այն հայը, որ ձեզանից աւելի է տանջվել Թիւրքիայի բարբարոսական լծի տակ և ձեզանից աւելի շատ զոհեր է տուել ազատութեան կուռքին։

Այն հայը, որ այսօր էլ տանջվում է, բայց իր տանջանքի մէջ էլ չէ մոռանում օրհնելու ձեզ և ձեր սուրը։

Արևն էլ զերծ չէ սև բծերից, որոնք անշուշտ որոշ չափով նսեմացնում են նրա փայլը։

Հայ ժողովրդի անապական ուրախութիւնն էլ իր սև բիծն ունեցաւ յանձին մի հայ ինտելիգենտի։

— Դէպի Սոֆիա, դէպի Սոֆիա,—պոռաց նա Կ. Պոլսում, թիւրք պատրիոտների գումարած միտինգում։

Եւ պոռացել է պօլսեցուն յատուկ դերասանական ժեստով, ձեռքը կարկառելով դէպի Բուլգարիայի մայրաքաղաքը։

Այնտեղ, բուլգարական մայրաքաղաքում կնքելու հաշտութեան դաշնագիրը։

Բայց որ թիւրքական զօրքի և խուժանական փաշաների մինչև Սոֆիա հասնելը հուր ու սուր պիտի տարածվէր, գիւղեր ու քաղաքներ պիտի կործանվէին, սարկութեան շղթան պիտի կրկին փաթաթվէր միլիոնաւոր ազատ մարդկանց ոտքերը, այդ՝ պարոնի հոգը չէ։

Դէպի Սոֆիա, որտեղից ծագում է թիւրքական լծի տակ ճնշված ազգերի ազատութիւնը, որտեղից առաջ են շարժվում ազատարար գնդերը մի ձեռքում սուր՝ բռնակալութիւնը տապալելու համար, միւս ձեռքում ձիթենու ճիւղը՝ որպէս սիմվոլ ազատութեան։

Ի՞նչպէս կարելի է մոռանալ հայի կրած տառապանքը թիւրքական լծի տակ, հայ կանանց ու աղջիկների պղծումը, հարիւր հազարաւորների նահատակութիւնը, միլիոնաւորների լացն ու կոծը, բողոքն ու աղաչանքը, որոնց Թիւրքիան պատասխանել է ու պատասխանում է նորանոր ջարդերով, բռնութիւններով, հալածանքներով։

Բայց թողնենք Ցուղաներին, որ իրանց մեղքերը քաւեն ծառերի ճիւղից կախվելով, և տեսնենք, թէ ինչ է անում Թիւրքիան, որ դեռ երէկ Սոֆիայում խահվէ խմելու և իր պայմանները թելադրելու այնքան մեծ ախորժակ ունէր։

Ի՞նչ է անում Թիւրքիան. այս հարցը ինքն ըստ ինքեան աւելորդ է համարվում յաւելուցանելու։ Ի՞նչ պէտք է անի և ի՞նչ կարող է անել։ Բուլգարական յաղթական զօրքը նրան սեղմել է պատին։ Այս րոպէին, երբ գրում եմ այս տողերը, նա կուչ է եկել Բոսֆորի փոքրիկ եռանկիւնում և թւում է թէ ուրիշ անելիք չունի, եթէ ոչ կրել ճակատագրի վերջին հարուածն ևս։

Բայց չէ։ Նա դեռ յոյսեր ունի։ Ինքը մենակ չէ. այնտեղ կան եւրոպական պետութիւններ, որոնք պատմական Հասանի նման պատրաստ են իրանց մի աչքը հանել տալու, որպէսզի Հուսէյնի երկու աչքը հանեն։

Եւ նա դիմում է հէնց այդ Եւրոպային։

Չէ՞ որ ինքը իր գոյութիւնը պահպանել է բացառապէս եւրոպական պետութիւնների ներքին անհամաձայնութեան շնորհիւ։

Նոյն անհամաձայնութիւնը հօ չէ վերացել։

Եւ ծիծաղելին այն է, որ այդ դիմումը Թիւրքիան անում է յանուն Բերլինի դաշնագրի, յանուն միջազգային իրաւունքների, յանուն status quo-ի։

Ի՞նչ կը պատասխանեն եւրոպական պետութիւնները, մենք այդ չը գիտենք։ Բայց գիտենք, որ եթէ Թիւրքիան կատարած լինէր Բերլինի դաշնագրութեամբ սահմանած պարտաւորութիւնները, նա այսօր եւրոպական պետութիւններից փրկութիւն հայցելու կարիք չէր ունենայ։

Որովհետև Կրետէն, Մակեդոնիան, Հայաստանը 100 հազարաւոր քրիստոնեաների արիւնով ներկված չէին լինի։

Այն դաշնագրութիւնը, որին կըթնում է Թիւրքիան և որը սահմանել է status quo-ն, իր մէջ բովանդակում է և 23-րդ ու 61-րդ յօդուածները։

Միջազգային իրաւունքների կողքին գոյութիւն ունեն և միջազգային պարտաւորութիւններ։

Թիւրքիան պարտաւորվում էր բարենորոգումներ մտցնել Մակեդոնիայում և Հայաստանում։

Բայց նա բարենորոգումներ մտցնելու տեղ ամբողջ 30 տարի սիստեմատիքաբար ջարդել է Մակեդոնիայի քրիստոնեաներին ու հայերին, կողոպտել ու հալածել է նրանց ամենաանխիղճ կերպով։

Միմիայն 1894 թւից սկսած Թիւրքիայում սպանված հայերի թիւը մի քանի 100 հազարի է հասնում։ Դեռ չենք հաշւում կորած որբերին, տարագրվածներին և տնտեսութեան անկումը։

Եւ այդպիսով Թիւրքիան հէնց ինքը խախտել է Բերլինի դաշնագրութիւնը, որի մասին այժմ խօսք չը պէտք է որ լինի։

Բալկանեան միացեալ ոյժը այսօր գլուխ է բերում այն, ինչ որ անտես էր անում Թիւրքիան և ինչ որ ամբողջ 30 տարի չը կարողացան գլուխ բերել եւրոպական պետութիւնները։

Բերլինի դաշնագրութիւնը իր ամբողջ բովանդակութեամբ ջնջված է։

61-րդ յօդուածը մեզ համար եղել է և կը լինի որպէս մեռած տառ։ Այդ յօդուածի սահմանումից մինչև այսօր անցել է 34 տարի։ Եւ այդքան երկար ժամանակամիջոցը բաւական է ապացուցանելու, որ հայը Թիւրքիայի վրա յոյս դնել չէ կարող։

Մենք բաւական ապացոյցներ ունենք համոզվելու, որ Թիւրքիան վարչական ինչ դիմակ էլ որ հագնի՝ եղել է և կը մնայ նոյն բարբարոսը։

Իսկ մինչև այդ՝ ջարդերի սպառնալիքը դամոկլեան սրի նման կախված պէտք է լինի Թիւրքիայի հայութեան գլխի վերև։

Ոչ մի կասկած չը կայ, որ բալկանեան պետութիւնների տարած յաղթանակի վերջնական հաշիւը մաքրելու համար կրկին հանդէս պէտք է գայ եւրոպական կոնցերտը։

Իսկ թէ հանգամանքների բերմամբ Թիւրքիայի հայն էլ իր վիճակի թեթևացման մասին խօսելու կամ խնդրելու հարկի մէջ գտնվի։

Ի հարկէ մենք չունենք ոչ զօրք և ոչ զէնք, ոչ էլ այդպիսիք ունենալու իրաւունք։

Բայց ունենք աւելի գերիվեր բան՝ ազատ ապրելու իրաւունք, ազատ՝ բռնութիւններից, կողոպուտներից, հալածանքներից ու ջարդերից։

Մեր այդ իրաւունքը, որից աւելին չենք պահանջել և չենք պահանջում, ճանաչված է բոլոր մեծ ու փոքր պետութիւնների կողմից։

Ի հարկէ թղթի վրա, մի թուղթ, որ իր աշխարհ գալու օրից ի վեր թաղված է նոյն պետութիւնների արխիվներում։

Հէնց այստեղ է, որ մեր խոփը միշտ քարին է առել, աջ ու ձախ բռնաբարվել են մեր տարրական, արդար իրաւունքները, մեզ ջարդել են, կողոպտել, հալածել մեր հայրենիքից։

Դառն փորձերը մեզ ցոյց են տուել, որ ոչ մի պետութիւն կանգ չէ առել և կանգ չի առնի իր սուրը հէնց արդարութեան կուրծքը մխելու, եթէ նրա մահը շահաբեր է իրան։

Ուրեմն այն համոզումը, թէ զօրք ու զէնք չունենալով հանդերձ՝ ունենք որպէս մարդ ապրելու իրաւունք, մեզ չը պէտք է խաբի։

Այն օրից, երբ Թիւրքիան դադարել է Եւրոպայի համար սպառնական ոյժ լինելուց և երկիրներ նուաճելու տեղ ենթարկվել է պարբերական անդամահատութիւնների, այն օրից մինչև այսօր թափված քրիստոնեաների արիւնը միմիայն Թիւրքիայի վրա չի ծանրանում, այլև հաւասար չափով և դեռ աւելի՝ եւրոպական պետութիւնների վրա։

Ո՞վ կարող է կասկածել, որ մեծ պետութիւնների միացեալ մի հատ խօսքը շատ վաղուց վերջ դրած կը լինէր թիւրքական բարբարոսութիւններին։

Իսկ մեզանում միթէ գոյութիւն ունեցել է միացեալ խօսք։ Հէնց այժմ, երբ հայ ժողովրդի աչքը յառած է դէպի Ռուսաստան, Պօլսի միտինգներում դուրս են գալիս Դօն-Քիշոտներ, որոնք նիզակներ են ճօճացնում Ռուսաստանի հասցէին։

Բալկանեան պետութիւնները առանձին-առանձին առած մի առանձին ոյժ չեն ներկայացնում, այն ինչ նրանց միացեալ ոյժը փշրում է Թիւրքիային։ Բայց այդ փոքրիկ պետութիւնները աւելի պատկառելի ոյժ են ներկայացնում նրանով, որ նրանց ժողովուրդներն էլ՝ մի մարդու նման՝ համաձայն են իրանց կառավարութիւնների հետ։

Միութիւնը, ներքին համաձայնութիւնը ամենախոշոր ոյժն է։

Այն ինչ՝ մեզանում այդ բանը գոյութիւն չի ունեցել և չունի գէթ այժմ, երբ մեր առջև դրված է լինել թէ չը լինելու հարցը։

Ա. Ց. Մուրադեան

Սամարղանդ

հարցին, թէ ինչու չեն բերել տալիս այս ինչ աւելի յարմար ձեռնարկները, ուսուցիչներից ոմանք պատասխանում էին այսպէս. «Աշակերտները այս գործածված դասագիրքն է, որ ունեն իրանց ձեռքի տակ. եթէ նորերը բերել տանք, չեն գնելու. ստիպված՝ բաւականանում ենք եղածներով»։

Դպրոցին բոլորովին չէ աջողվում աշակերտներին մի քանի տեղեկութիւններ տալուց զատ ազդել նաև նրանց բարոյականի վրա։ Մանուկները լինելով իրանց միջավայրի ծնունդը՝ իրանց մէջ ցոլացնում են նրա բոլոր առանձնայատկութիւնները։

Այստեղ թող թոյլ տրվի ինձ այդ միջավայրի բարքերից մի քանի նմուշ առաջ բերել։

Քաղաքի հասարակաց արտաքնոցների «պարբերականներից» հէնց կարելի է պարզ գաղափար կազմել հասարակաց բարքերի վերաբերմամբ։ Այնտեղ գոյութիւն ունի մի ամբողջ գրականութիւն՝ թիւրք և հայերէն լեզուներով։ Այնտեղ փայլում են սախացու [illegible]րգերը, արուամոլութիւնը մանաւանդ։ Ցի[illegible]ոցներ, վիրաւորանքներ՝ ուղղված մասնաւորների հասցէին կամ առհասարակ։ Այդ գրականութեան մէջ իթթիհադականը դուրս է գալիս իթիլաֆականի դէմ, դաշնակցականը հնչակեանի դէմ, թիւրքը հայի դէմ և հակառակը։

Հասարակաց տներ գոյութիւն չունեն. [illegible]րանց պակասն էլ լրացնում են բաղնիքները, այն տարբերութեամբ միայն, որ այնտեղ յաճախորդները պատանիների հետ են գործ ունենում։

Թիւրքիայում արգահատանքի արժանի են մանաւանդ կանայք. նրանց ամբողջ շըրջապատը իրանց տան չորս պատերն են։ Ճիշդ է, հայ կինը թիւրքուհու հետ համեմատած՝ այնտեղ աւելի ազատ է, բայց և այնպէս թիւրքական մթնոլորտը շատ է ազդել հայ ընտանիքի վրա։ Հայ կինը իր ամուսնու ստրուկն է դարձել, նրան համարում է իր բարերարը. իրան հանդէպ ամուսինը ինչ վերաբերմունք էլ ցոյց տայ, կինը այդ շատ բնական է համարում։ Եւ երբ նրան փորձում էք պատմել, թէ աշխարհում կան նաև կանայք, որ աշխատում են տղամարդկանց հաւասար իրաւունքներ ձեռք ձգել, թէ շուկայում և թէ ամեն մի ասպարէզում նրանց հաւասար տեղ են բռնում, ձեր խօսքը ընդհատելով ասում են. «Աման, Աստուած հեռու էնէ. մենք առանց օռոսպիներու (պոռնիկների) հետ գործ չունինք, անոնցմէ ինչքան հեռու, Աստուծուն այնքան մօտիկ կըլլաս» *)։

Կանայք տնից շատ քիչ են դուրս գալիս։ Շուկայում դուք չէք տեսնի ոչ մի կին. թաղերից անցնելիս միայն կարելի է նկատել նրանց, որ ամբողջովին ծածկված են չարշաւով (ծածկոց)։ Երիտասարդ կանայք տնից դուրս են գալիս՝ Ծննդի և Զատկի առաջին օրը՝ եկեղեցի գնալու, ամիսը մէկ կամ երկու անգամ բաղնիք են գնում (միջանկեալ ասեմ, որ հայ և թիւրք կանայք միասին չեն լողանում. փուրքանցիների համար առանձին օրեր են յատկացված), ամառն էլ երկու-երեք անգամ շրջակայ պարտէզներն են գնում զբօսնելու։ Ճիշդ է, պատահում, որ տան մեծերը երեկոները բարեկամների տունն այցելելիս նրանց էլ իրանց հետ տանեն։ Միշտ տանն են մնում. երբ վերջացնում են տնային գործերը, սկսում են գուլպայ գործել։ Ամենից արագ գուլպայ հիւսողն անգամ օրական հինգ կոպէկից աւելի չէ կարող աշխատել։

Ես Բաբերդում էի, երբ կազմվեց Մուխտար փաշայի կաբինէտը և արձակվեց պարլամենտը։ Հասարակութեան մի փոքր շըրջանը միայն հետևում էր քաղաքական անցուդարձին։ Թիւրքերից մի քանիսն ուրախանում էին, կարծելով որ առաջիկայում այլևս պարլամենտ չէ գումարվելու։ Երբ քաղաքական մի աննշան փոփոխութիւն կամ խառնակութիւն էր պատահում, թիւրք տարրը տրամադիր էր կարծել, որ այդ բոլորը քրիստոնեաների երեսից է...

Շատ քչերն են հետևում պարբերական մամուլին. թերթերը Կ. Պոլսում լոյս տեսնելուց 6—7 օր յետոյ միայն Բաբերդ են հասնում։ Ճիշդ է, խըրաքանչիւր օր ստացվում են օսմանեան հեռագրական գործակալութեան հեռագիրները, բայց դրանք աւելի շուտ «ժողովրդի մաքերը չը յուզելու», քան լուրեր տալու պաշտօնն ունեն։ Միշտ պատերազմում թիւրքերն են յաղթում իտալացիներին, միշտ նրանք են ընկճում և հոտ քշում ալբանացիներին։ Այն տախտակը, որի վրա ամեն օր այդ հեռագիրները գրում էին և շուկայի կենտրոնում կախում, «Խալանջի թախտասի» (ստութեան տախտակ) անունն էր ստացել։

Ս. Ոսկերչեան

*) Սահմանադրութիւնից յետոյ Արեւեան-Արմենեան խումբը Թիւրքահայաստանի զանազան քաղաքներում, ի միջի այլոց և Բաբերդում, մի շարք ներկայացումներ էին տուել։ Այդ մասին երբ մի անգամ մի ծանօթ տիկնոջ հետ խօսում էի, նա ինձ այսպէս ասաց. «Ցիլ, անոնց ա տեսանք (դերասանուհիներին է ակնարկում). հէչ ար, նամուս չունին. օրն-ցերեկ էրիկ-մարդոցմէ վազ չեն գանէր (չեն հեռանում). խաղալն ինչպէս, այնքան մարդու գէմ պագտուիլ. չիտակ օռոսպի կըլլան»։

ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՐՍԿԱՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ*)

IX

Ք. գիւղ, 17 հոկտ.

Ամսիս 13-ին Սօուջ-Բուլաղ ժամանեց ռուսաց նորահաստատ հիւպատոս Ա. Ի. Եաս՝ 20 կօզակներով և իր գրագրով։ Պարսից կառավարութեան կողմից, յանձին Սիփէհդարը-Ազամի և Շօջէլ-Դովլէի, հրահանգված էր արդէն, որ ընդունելութիւնը փառաւոր պէտք է լինի։

Դեռ Միանդաբում, որը կազմում է Պարսկաքրդստանի սահմանը, արդէն Սօուջ-Բուլաղից առաջ էին դուրս եկել տեղական ռուսաց գործակալ հաջի Նադին և Սարդար Մուքրիի մօտ 20 ձիաւորները մի զարդարված եռակով, եղբ. Նազարբէկեանց կալուածքների ներկայացուցիչը և Միանդաբի քաղաքապետը. այդ դիմաւորող խմբերի ուղեկցութեամբ, մօտ 500 ձիաւորներով, հիւպատոսը մուտք գործեց Միանդաբ։

Քաղաքի մօտ ներկայացան Թազիաբաթ գիւղի հայերը, իրանց առաջնորդ ունենալով տեղական քահանային և ուսուցչին. քահանան զգեստաւորված էր և խաչը ձեռքին, ունէին և մի մատաղացու, որ զենեցին. հիւպատոսը, ներկայութեամբ պարսիկ և քիւրդ ձիաւորների, մօտ քառորդ ժամ ընդունելով նրանց՝ լսեց պատշաճաւոր մաղթանքը գլխարկը ձեռքին. ապա երեսը խաչակնքելով համբուրեց խաչը և սիրալիր ընդունելութիւն ցոյց տուեց ու խոստացաւ միշտ հետևել նրանց բարեկեցութեան և պաշտպանել ամեն մի զրկանքների հանդիպելիս։ Գիշերը մնալով Միանդաբ՝ առաւօտեան ճանապարհվեց դէպի Սօուջ-Բուլաղ։

Ամբողջ ճանապարհի տևողութեան ընթացքում միշտ առաջ էին գալիս դիմաւորող ձիաւորների խմբեր Սարդար-Մուքրիի կողմից. պէտք է ասած, որ Սարդարը ոչինչ չէր խնայել դիւրութիւններ սարքելու հիւպատոսի ճանապարհի հանգստութեան համար. մի քանի վայրերում պատրաստել էր տուած վրաններ՝ ճաշի, թէյի և այլ հանգստութեան համար. ուղարկել էր իր սեփական կառքը և հետղհետէ գալիս էին զարդարված եռակներ. քաղաքի մօտերքում արդէն ճանապարհի երկարութեամբ կանգնած էին ձիաւոր կօզակների (պարսից) մի հարիւրեակ և հետևակ զօրքեր. հազարաւոր ամբոխը խռնված էր ճանապարհը և կառքերը հազիւ էին շարժվում. ընդառաջ էին եկել վաճառական և հոգևոր դասակարգը, նաև Թիւրքաց հիւպատոսի, քարգուզարի և այլ հաստատութիւնների ներկայացուցիչները, հայերը և հրէաները. երեկոյեան ժամը 9-ին, ըստ պարսկական սովորութեան, հիւպատոսը ուղեկցութեամբ հազարաւոր դիմաւորողների՝ ժամանեց քաղաք և իջևանեց արդէն նախօրօք իր համար պատրաստված բնակարանում։

Հիւպատոսին ընդունելու համար առաջ եկած համակրական շարժումը ծայր աստիճան վրդովմունք էր առաջ բերել թիւրքական հիւպատոսի սրտում, և նա առանց կարողանալու զսպել իր վրդովմունքը՝ յատուկ մարդ էր ուղարկել Սարդար-Մուքրիի մօտ հետևեալ տարօրինակ առաջադրութեամբ. «էֆէնդիմ, այս ի՞նչ իրարանցում և չը տեսնված դիմաւորում է, որ անում էք մի խաչապաշտի համար, միթէ դավայել է մի մահմեդական հասարակութեան»։ Սարդարը պատասխանել էր, որ՝ «էֆէնդիմ, այս խնդիրը կապ չունի մահմեդականութեան և խաչապաշտութեան հետ. մեր կառավարութիւնը այսպէս է կարգադրել մեզ, և մենք մեր պարտականութիւնն ենք կատարում»։ Օսմ. հիւպատոսն աւելի վրդովված՝ նորից մարդ է ուղարկում Սարդարի մօտ և ռուսահպատակների ցուցակը պահանջում։ Սարդարը այս անգամ պատասխանում է շատ խիստ կերպով. «Ասացէք պ. հիւպատոսին, թէ որքան ռուսահպատակ կան Սօուջ-Բուլաղի շրջանում՝ դա մեր և մեր կառավարութեան իմանալու գործն է. նա իրաւունք չունի խառնվելու մեր ներքին գործերի մէջ. ընդհակառակը, այժմ մենք ենք այդ հարցը տալիս պ. հիւպատոսին, թէ արդեօք նա որքան թիւրքահպատակ ունի Սօուջ-Բուլաղի շրջանում, որպէս զի մենք ձեռքի տակ ունենանք թիւրքահպատակների թիւը և յականէ անուանէ ծանօթանանք նրանց հետ»։ Այս պատասխանից յետոյ օսմ. հիւպատոսը լռել է և համակերպվել իրողութեան հետ։

Քաղաք հասնելու երկրորդ օրը հիւպատոսը այցելեց Սարդար-Մուքրիին, որը նոյն օրը փոխ-այցելութիւն տուեց հիւպատոսին. երրորդ օրը այցելեց օսմ. հիւպատոսին և արտաքին գործերի քարգուզարին, որոնք նոյն օրը փոխ-այցելութիւն տուին։

Քիւրդերը առ հասարակ գոհ են այս հանգամանքից և ռուսաց հիւպատոսի ներկայութեամբ սպասում են երկրի խաղաղացման և ազգաբնակութեան բարեկեցութեան։

Երկու օր առաջ տեղեկութիւն ստացանք հաստատ աղբիւրից, որ թիւրք-պարսկական սահմանային տերրիտօրիայի խնդիրը վերջացած է և թիւրքական զօրքերը պիտի հեռանան գրաւած հողերից։ Եթէ այս ծանր խնդիրը այդպէս հեշտութեամբ միանգամայն վերջանայ՝ Քիւրդստանը ազատ շունչ կը քաշէ և թիւրքական ինտրիգները այլ ևս պարարտ հող չեն ունենայ մաքերը պղտորել յանուն պատերազմի ծամծմված սկզբունքի։

Խուրշիդ

*) Տես «Մշակ» №№ 217—222 և 254—256.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ 4-րդ Պետական Դումայի անդամների ցուցակում չը կան Թիֆլիսի նահանգի պատգամաւոր Չխէիձէի, Անդրկովկասի ռուս ազգաբնակութեան պատգամաւոր Սկօբլևի և Ամուրի ու Ուսուրի կօզակ զօրքերի պատգամաւոր Գամովի անունները, որովհետև տեղական նահանգապետները նրանց ընտրութիւնները գտնում են անվաւեր ու պահանջում են բեկել։

✦ «Кавказъ»-ը հաղորդում է, որ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան մէջ հարց է ծագել Պետերբուրգի, Մօսկվայի և այլ քաղաքների օրինակով յատկացնել որոշ գումար Թիւրքիայի հետ կռւող սլաւօնների որբերի ու այրիների օգտին։

✦ Այսօր, ուրբաթ, Գրական-Գեղարվեստական Սալօնի հերթական jour fixe-ին Արամ Նազարէթեան կը կարդայ ըէֆերատ հայ տառերի բարեփոխման մասին։ Ապա կը լինեն սովորական վէճեր և երգ ու նուագ։ Ցատուկ հրաւէրներ ոչ ոքի չեն ուղարկվում։ Սկիզբը ժ. 8 ին երեկոյեան։

✦ Պրօֆ. Գրեդէսկուլը թոյլտւութիւն է խնդրել կարդալու Բագւում երկու դասախօսութիւն. 1) ազգային հարցը Արևմուտքում և Ռուսաստանում և 2) ինտելիգենցիայի դերը հասարակական կեանքում։

✦ Թիֆլիսի նահանգապետի կարգադրութեամբ՝ ընդմիշտ փակվեց Կօջօրի ճանապարհի վրա Զախարի Ջիկվայիձէի գինետունը, որի մօտ տեղի ունեցաւ յարձակում Մանգլիս դիմող պօստի վրա։

✦ Քաղաքային մասնաժողովը շարունակում է տուգանքի ենթարկել էլեքտրաքարշի ընկերութեանը անկանոն երթեւեկութեան համար։

✦ Քաղաքային ֆինանսական մասնաժողովը որոշել է աւելացնել քաղաքային քիմիկոս Ալիբէգեանի ռոճիկը տարին 500 ր.։ Բայց դրանից որոշված է սանիտարական բժիշկների կազմը աւելացնել մի բժշկով և երկու սանիտարական հոգաբարձուներով։

✦ Միքայէլեան հիւանդանոցը հոկտեմբեր ամսում տեղ չը լինելու պատճառով մերժել է 666 հիւանդների։

✦ Նոյեմբ. 20-ին Զուբալովեան Ժողովրդական Տանը կանանց հարցի մասին դասախօսելու են մի քանի դասախօսներ։

✦ Ստացանք Սարգիս Խարազեանից՝ «Մշակի» ներկայ №-ի մէջ տպված կոչի— ուղղված Ներսիսեան դպրոցի սաներին— առիթով 5 րուբլի։

✦ Ներսիսեան հայոց հոգևոր դպրոցի հոգաբարձութիւնը սրանով յայտնում է գաւառներից եկած պատգամաւորներին, որ մինչև պատգամաւորական ժողովի սկսվելը ամեն օր ցերեկ. ժ. 9-ից մինչև 3-ը կարող են ստանալ դիւանից (նախկին դպրոցատան մէջ), հոգաբարձութեան կազմած տեղեկագրերը և նախահաշիւը։

✦ Վրաց Դրամատիկական Ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովում որոշվեց 5 րուբլի անդամավճարը դարձնել 3 րուբլի։

✦ Ֆրանսիացի Ժերվէն միջնորդութիւն է յարուցել քաղաքային վարչութեան առաջ թոյլ տալու բանալ Թիֆլիսում վարսավիրութեան դասընթացքներ։

ՄԱՄՈՒԼ

«Р. Сл.» լրագիրը № 259-ի առաջնորդող յօդուածում, խօսելով օսմ. կայսրութեան մէջ տեղի ունեցող ջարդերի մասին, մխիթարական է համարում այն միայն, որ ներկայ ջարդերը Եւրօպական Թիւրքիայում վերջինն են, քանի որ սլաւօնների և հելլէնների միացեալ ոյժերը ընդմիշտ խոր-

տակներն սուլթանի իշխանութեանը Եւրոպայում Թիւրքիայի [illegible]

[illegible]

600-ամեայ [illegible]

[illegible]

Թիւրքերն ու քիւրդերը,—ասում է [illegible]

[illegible]

բից։ Միայն Պոլսի պատրիարքի ստացած տեղեկութեան համաձայն, 6 նահանգներում արդէն սպանված են 2000-ից աւելի հայեր։ Մինչդեռ Բ. Դուռը բաւականանում է միայն չէյխ-իւլ-իսլամի հանդըստացուցիչ շրջաբերականներով, որոնց վրա ոչ ոք ուշադրութիւն չէ դարձնում։ Բոլոր փոքր ի շատէ կարգապահութեան ընտելացած զինւորական մասերը Հայաստանից և Սիրիայից տարված են դէպի Չաթալջա, իսկ մնացած բեդիֆները, որոնց կէսից աւելին բաղկացած են քիւրդերից, զբաղված են ոչ թէ ջարդարարներին զսպելով ու ճնշելով, այլ ջարդեր կազմակերպելով։

Ի հարկէ, մի անգամ արդէն սկսված կոտորածը չի սահմանափակվի հայերով։ Ֆրանսիան, յիշելով Արևելքի կաթոլիկների պաշտպանի իր դերի մասին, եռանդուն կերպով հանդէս եկաւ Սիրիայում քրիստոնեաների կոտորածի առաջն առնելու նպատակով։ Չը բաւականանալով դիպլօմատիկան քայլեր անելով Կ. Պոլսում և բարոյական պատասխանատուութիւնը Բ. Դրան վրա ձգելով, ֆրանսիական կառավարութիւնը Բէյրութ ուղարկեց զինւորական նաւեր։ Հայաստանի վերաբերմամբ քրիստոնեաների այդօրինակ պաշտպանութեան պարտականութիւնը ընկնում է Ռուսաստանի վրա, որի սահմանների մէջ է ապրում հայ ժողովրդի կէս մասը։ Ռուսաստանը իրաւունք ունի պահանջել Թիւրքիայից իրագործել Բեռլինի դաշնագրի 61-րդ յօդուածը, որի հիման վրա Թիւրքահպատակ հայերի կեանքն ու ինչքը դրված է միջազգային իրաւունքի հովանու ներքոյ։ Եթէ Բ. Դուռը ինչ-ինչ պատճառներից անկարող է իրագործել իր պարտաւորութիւնները, այդ դէպքում Թիւրքահայաստանում բարենորոգումներ մտցնելու գործը պէտք է անցնի Ռուսաստանի ձեռքը։ Հայ ժողովուրդը, որ հնարաւորութիւն չունի Թիւրքերի և քիւրդերի բռնութիւնների դէմ ինքնապաշտպանութիւն կազմակերպելու, մեզանից է սպասում փրկութիւն ներկայ արհաւիրքի տարումին։ Ցիշելով մեր դարաւոր միսիայի մասին Կովկասում, մենք չենք կարող յետ հրել մեզնից դէպի մեզ մեկնված ձեռքերը։ Թիւրքական գազանութիւններին Հայաստանում վաղուց ժամանակ էր վերջ տալու։ Անհրաժեշտ է պահանջել Բ. Դրնից, որպէսզի մեր դիպլօմատիկան գործակալներին Ասիական Թիւրքիայում լիակատար հնարաւորութիւն վերապահվի հայ ազգաբնակութեան պաշտպանութեան հարցում վերահսկելու տեղական իշխանութիւնների գործողութիւններին։ Եթէ այդ միջոցն էլ չօգնի, այն ժամանակ մնում է միջամտել Հայաստանի բաղդին զէնքը ձեռքին։

Առաջնորդողի վերջին մասը նուիրված է ռուսական մահմեդականների բողոքին *), որոնք Թիւրքական գազանութիւնների առիթով «Р. Сл.»-ում գրված ցասկոտ յօդուածներին այն տեսակ մեկնութիւն տուին՝ թէ իբր այդ թերթը գրգռում է քրիստոնեաների կրօնական մոլեռանդութիւնը ընդդէմ հանուր մահմեդականների։ Շեշտելով, որ Թիւրքական կիսալուսինը բոլոր մահմեդական աշխարհի սիմվօլը չէ, որ Կ. Պոլսի սուլթանը ևս իսլամի զաւակների գերագոյն պետը համարվել չէ կարող, որովհետև Ռուսաստանում խալիֆաթը օրէնքով բոլորովին չէ ընդունվում և ռուսահպատակ մահմեդական սիւննիների հոգևոր գլուխն է Օրէնբուրգի մուֆթին, թերթը բոլորովին զուր է համարում այն մարդկանց ջանքերը, որոնք կրօնական համերաշխութեան սրբազան դրօշակը վեր հանելով՝ պաշտպան են կանգնում օսմանեան ջարդարար բռնիմի և դրանով էլ թիւրքական քաղաքականութեան բոլոր արհաւիրքների բարոյական պատասխանատուութեան մի մասը փոխադրում են իրանց անփական ուսերի վրա։ «Ջափթիաների ձեռքով յօշոտված բուլղարը կամ քիւրդերի ձեռքով կտոր-կտոր արված հայը այդպիսի հրապարակախօսների ու նրանց ձայնակցողների հասցէին կարող են կրկնել Հուսի արտասանած խօսքերը խարոյկի վրայից՝ «սուրբ պարզամտութիւն»,—վերջացնում է թերթը։

*) Բագուի Թուրքերի այն բողոքն է, որը մենք արտագրեցինք լիովին։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Բաքուից, 3 նոյեմբերի

Իմ պաշտօնակից քահանայ Կարապետ ք. Մալխասեանը [illegible] «Մշակի» № 237-ի մէջ [illegible]

[illegible]

ով ինչպէս կը հասկանայ։

Փաստը և իրողութիւնն այս է։

Պ. Միրիմանեանը ուղարկելով ինձ մօտ Ղազարին, խնդրում է գնալ իր մօտ։ Գընում եմ։ Նա ի միջի այլոց յայտնում է իր խորին զայրոյթը Կարապետ ք. Մալխասեանի դէմ այն առթիւ, որ չէ կամենում այլ ևս իբրև քահանայ տեսնել իր տանը և մինչև անգամ ուզում է բողոքի նամակ ուղարկել Վեհափառ Հայրապետին։

Ծանօթանալով հանգամանքի հետ, ես իմ յորդորներով ու խնդիրներով միանգամայն հանգստացնում եմ նրան և յետ եմ կանգնեցնում իր մտադրութիւններից։

Գալով դրամական խնդրին, նոյն պ. Միրիմանեանը ինքն ասաց ինձ, որ իր որդու իբրև Թաղման վարձ ուղարկած է եղել ինձ 10 ր., իսկ հ. Մալխասեանին 8 ր.։ Ես ընդունել եմ շնորհակալութեամբ, իսկ հ. Մալխասեանը բժիշկ պ. Միրիմանեանի ուղարկած 8 ր. քիչ էր համարել։ Բժիշկը տուել էր 15 ր.։

Եւ ժողովրդականների տուածները իմ պաշտօնակից Կարապետ քահանայի կողմից քիչ համարելը, աւելի պահանջելը այնքան յաճախ տգեղ խօսակցութիւնների և վարկաբեկիչ ասուլիսների առիթ է եղել, որ ես բէզարած նրան ի գգուշութիւն հրաւիրելուց, նոյնանման ամօթաբեր դէպքերի մասին, այլ ևս ժամանակի կորուստ եմ համարել և այժմ էլ համարում եմ նրա հետ խօսելը։

Եթէ գրածներիս մէջ հ. Մալխասեանը կը գտնի որևէ անճշտութիւն, թող դիմի իշխանութեանը և քննութիւն պահանջի։ Լրագրական էջերը շատ անյարմար է այսօրինակ անձնական խնդիրներով լցնելը։

Մեսրոպ ա.-ք. Մելեան

ԿՈՎԿ. ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ԸՆԿ. ԱՌԻԹՈՎ

(Հարկադրված զրոյց)

Մի քանի պարոններ հարցնում են ինձ, թէ ինչու չեմ անդամագրվում «Գրողների Ընկերութեան»։ Վերջինս մինչև անգամ կասկածում է, որ ես էլ իբրև թէ բոյկոտի եմ ենթարկել այդ Ընկերութիւնը։

Բերանացի հարց ու պատասխանը, կատակները մի կողմ թողնելով, ես անհրաժեշտ եմ գտնում պատճառները հրապարակով ասել։

1) Երբ կազմվում էր այդ Ընկերութիւնը, նրա նախաձեռնողները ամենից առաջ պարտաւոր էին էտիկայի դէմ չը մեղանչել։

2) Կուսակցական գունաւորումն չը տալ։

Նախաձեռնում են կազմել Կովկ. Հայ Գրողների Ընկերութիւն, բայց նրա կորիզը արհամարհում։

Ասացէք, խնդրեմ, մահացու մեղք, էտիկայի հակառակ չէ՞, որ Հայ Գրողների Ընկերութիւնը նախաձեռնողների մէջ հայ գրականութեան վետերան, Թիֆլիսում ապրող բանաստեղծ և մանկավարժ պ. Գէորգ Բարխուդարեանը չէ հրաւիրվում։

Բայց ժողովրդական առածն ասում է՝ «Թաժա հաւեր են դուրս եկել, երկամթի ձուեր են ածում»։

Թաժա հաւերը ձգտում են զերօյի հաւասարեցնել մեր հսկաներին։ Ես չեմ երկարում՝ պ. Բարխուդարեանից յետոյ նման մի շարք անուններ շարելով, բայց զարմանում եմ և չեմ հասկանում, թէ ինչ սկզբունքներով է ղեկավարվել պ. Սեդրակ Մանդինեանը օրերս անդամագրվելու այդ Ընկերութեան, քանի որ նրա մասնակցութիւնը Ընկերութեան կորիզի մէջ, առնուազը, չէ թախանձվել։

Կուսակցական է այդ Ընկերութիւնը իր կազմով, և Գիւտ ա. ք. Աղանեանի մինքան ակտիվ մասնակցութիւնն ու միակ բացառիկ բեղմնաւոր աջակցութիւնը թէ Հրատ. Ընկերութեանը և թէ Հայ Գրողների Ընկերութեանը, ըստ իս, հզօր ապտակ է այդ Ընկերութիւնների վարչութիւններին։ Պարզաբանութիւնների պէտք չը կայ։ Եւ տէր Գիւտի այս փառաւոր յաղթանակը հրապարակով ծափահարում եմ։

Գալով բոյկոտին, չէ որ ամենաընդարձակ բոյկոտ է յայտարարված «Աղբիւրին» ու «Տարազին», և, բնական է, բոյկոտ յայտարարողը մենք չենք։

Այժմ, ահա թէ ինչու ես չեմ անդամագրվում Հայ Գրողների Ընկերութեան։

1) Փաստ է և անհերքելի է, որ դեռ XIX դարի վերջին քառորդից, երբ չը կար ձայն ու ծպտուն ոչ միայն Հայ Գրողների Ընկերութեան, այլ և նրա հեռանկարն անգամ, մեն-մենակ ես էի, որ այդ բացը, որքան ներում էին ժամանակի հանգամանքները, ծածկում էի։

Գրիգոր Արծրունին, իր տիկինը ապաստարան կամ անկելանոց էին համարում իմ խմբագրատունը։ Այստեղ կազմակերպվեցին և Գրիգոր Արծրունու, Ալիշանի և այլն և այլն շատ յոբելեաններ, ազգահանդէսներ։ Հզօր, երկու շատ որոշ կուսակցութիւնների ֆիզիօնօմը թէև յայտնի, այնուամենայնիւ ինձ մինչև օրս էլ մնաց միակ մխիթարութիւն, որ երբէք, երբէք իմ անհատական եսը, համոզումն ու համակրութիւնը չարտացոլեցի գրականագէտների այս կամ այն կուսակցութեան կողմը։

Հէնց ապացոյց՝ պարոններից մէկը մի օր ինձ կշտամբում է, որ ես գործում եմ, բայց հրապարակի վրա երևալուց խույս եմ տալիս. կամ աւելի բելիէֆ ապացոյց՝ նորերս «Հօրիզոնում» մի յօդուած նկարագիր, ուր թւում է իմ գործերը, ուր նկարագրվում եմ ես, և յօդուածագիրը շատ ճշգօրէն եզրափակում է, որ ես ոչ մի դիրք, ոչ մի ազդեցութիւն ու նշանակութիւն չունեմ հայերի մէջ, այսինքն արհամարհված մի ոչնչութիւն եմ։ Ընդունում եմ «Հօրիզոնի» եզրափակումը և հաստատում, պատճառը թողնելով հայութեանը որոնելու և ըմբռնելու....

Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ «Հօրիզոնի» այդ յօդուածագիրը ինձ նսեմացնելու դիտաւորութեամբ էր տպագրել իր այդ յօդուածը, բայց փաստը՝ հայութեան մէջ իմ ոչնչութիւնը արձանագրել ճշգօրէն։

Եւ արդ, ինչ նշանակութիւն ունի մի ոչնչութեան Կովկ. Հայ Գրողների Ընկերութեան անդամագրվելը։

2) Փաստօրէն գոյութիւն ունի Գրական Գեղագիտական Սալօն և Մամուլի Բիւրօ։ Թէ ինչ ֆունկցիաներ են սրանք կատարում, մասամբ յայտնի են հայութեան։ Եօթ տարի սրանից առաջ՝ ուր հարկն է սրանք վաւերացված են։

Ի միջի այլոց, երբ «Հօրիզոն» լրագրի նախորդներից մէկը ոչ բնական մահով մեռաւ և խմբագրութիւնը մնացել էր դեկտեմբեր ամսին փողոցում, ահա այդ Մամուլի Բիւրօն ապաստարան տուաւ նրա հետևեալ օրգանին։ Մի այլ անգամ՝ միևնոյն Մամուլի Բիւրօն տուաւ իր թերթերից մէկը՝ «Կովկասեան Առաւօտ» օրագրի իրաւունքը նոյնպէս «Հօրիզոնի» նախորդներին, որ դարձեալ խորտակեցին։ Եւ նման բիւր փաստեր։

Տ. Նազարեան

ԿՈՉ

Ներսիսեան դպրոցի նախկին սաներին

Անցեալ ամառ Գ. Բաշինջաղեանը Թիֆլիսի ժողովարանի դահլիճում ի միջի այլ գործերի ցուցադրել էր և «Ներսէսի լիճը», որ $3\times2^1/_2$ արշին մեծութեամբ իւղաներկ մի պատկեր է, 1500 ր. արժողութեամբ։

Նկարիչը իր տաղանդի ամբողջ թափով Մասիսի ալևոր գագաթից անդրադարձրել է այդ նկարում մարվող արևի անվստահ թրթիռները կապոյտ ջրերի վրա, չը կարողանալով սակայն ընդգիմագրել աւազանի արևելակողմի ափից տարածվող խաւար կանաչին...

Դէպի յաւիտենականութեան գիրկը ձըգտող օրվայ վիշտն է այնուհետև, որ ջրերից մինչև հեռաւոր հօրիզոնի կանաչն ու սարը շղարշում է ընդհանուրը հազիւ ձևագծվող լուսնի եղջիւրի տակ...

Վեհագոյնը սակայն կռիւն է Աշտարակեցու դէմքի վրա, որտեղ երկաթէ կամքի առաջ նահանջել է պատրաստվում շուրջի թախիծը...

Ու վեհի գաւազանի ջղաձգական զարկերը աւազանի սալերին ստանում են իրանց խորհրդաւոր նշանակութիւնը հետևող շքախմբի լռութեան և քացգլուխ շինականների պատկառանքի առաջ...

Արժէր, որ այդպիսի մի գործ ազգային որևէ մի հիմնարկութեան զարդարանքը լինէր։

Ահա թէ ինչու Ներսիսեան դպրոցի նախկին աշակերտներից մի խումբ դիտաւորութիւն ունի ձեռք բերել «Ներսէսի լիճը», դպրոցի նոր շինութեան դահլիճում կախելու համար, ի նշան իրանց անսահման յարգանքի դէպի Մեծ Ծերունու պայծառ յիշատակը։

Համոզված լինելով, որ շատերը Աշտարակեցու սաներից կը ցանկանային իրանց պատանեկութեան նուիրական իղձերն ու յիշողութիւնները կապել այդ նկարի մէջ, մենք վստահութեամբ դիմում ենք այդպիսիներին, խնդրելով մասնակցել այդ նուիրաբերութեանը, ուղարկել մինչև եկող փետրվարի վերջը՝ նոր շինութեան օծումը՝ իրանց լուման «Մշակի» կամ «Հօրիզոնի» խմբագրութիւններին, պ. Գ. Բաշինջաղեանին յանձնելու համար։

Աւելորդ չենք համարում յայտնել, որ «Ներսէսի լիճը» կարելի է տեսնել Գ. Բաշինջաղեանի ատելիէում ամեն օր, ցերեկվայ ժամը 10-ից մինչև 2-ը։ Ատելիէն գտնվում է Իզմայլովսկայա փողոցի № 16 տան 3-րդ յարկում։

Գ. Տէր-Ղևոնդեան
Ս. Խարազեան
Բ. Այվազեան

Թիֆլիս, 14 նոյեմբերի

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

✦ Սէվաստոպօլում հրացանազարկ արվեցին զինւորական դատարանից մահվան դատապարտված նաւաստիներից 14-ը։

✦ Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը վերջացնում է Ռոստովի համալսարանի օրինագծի մշակումը։

✦ Պետերբուրգում համատարած խուզարկութիւն ու ձերբակալութիւն է բարձր կրթական հաստատութիւնների ուսանողների շրջանում։

✦ Էկս-շահի ժամանակ արտաքին գործերի մինիստրի պաշտօնակատար Սաադ-ուդ-Դովլէն մտորում է դարձեալ Պարսկաստան վերադարձնել Մահմէդ Ալիին։ Սաադ-ուդ-Դովլէն հետամուտ է պրեմիէրութեան, որի համար դեմօկրատները առաջ են մղում յայտնի գործիչ Մուստաֆա Մեմալիքին։

✦ Օդեսսայում մի 10-ամեայ աղջիկ թունաւորեց իրան վատ թւանշան ստանալու պատճառով։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

14 նոյեմբերի

ՏՕՄՍԿ։ Մի անյայտ ոմն 100,000 րուբլի նուիրեց Բիյսկում ժողովրդական տուն կառուցանելու համար։

ՆԻՒ-ԵՈՐԿ։ Ռօզէնտալի սպանութեանը մասնակից 4 հոգուն դատարանը դատապարտեց մահվան պատժի։

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ։ Առաւօտ. ժ. 7-ին զգացվեց Թոյլ երկրաշարժ։

ՄՈՍԿՎԱ։ Բացվեց ապաստարան 200 կոյր երեխաների համար։

ՄԱԴՐԻԴ։ Հաստատվեց ոստիկանութեան գլխաւոր վարչութիւն ներքին գործերի մինիստրութեան կազմով։

Ստորագրվեց ֆրանս-սպանական պայմանագիր Մարօկկօյին վերաբերեալ։

ԿԻԵՎ։ Սլաւօնեան օրվայ ընթացքում հանգանակվեց մի քանի տասնեակ հազար րուբլի։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԲԱՐԵՐԱՐ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ է թողնում մազերի վրա Պիկսաֆօնով լուանալը. Նրա միանգամայն օգտակար ազդեցութիւնը ներկայումս խոստովանում են ամենքը։ Այն դիւրութիւնը, որով Պիկսաֆօնը մաքրում է գլխի կաշին թեփից և կեղտից, նրա հարուստ փրփուրը, որը շատ հեշտութեամբ մաքրվում է մազերի վրայից, և նրա խիստ դուրեկան հոտը անհամեմատ հեշտացնում են այդ պրէպարատի գործադրութիւնը։ Պիկսաֆօնի ակներև ներգործութիւնը կայանում է նրանում, որ, շնորհիւ իր մէջ պարունակող ձիւթի, նա հակադրում է մազերը թափվելուն։

Մի սրուակի գինը 1 ր. 50 կ., որը, իւրաքանչիւր շաբաթ գործածելուց, կը բաւականանայ մի քանի ամիս։

(M. 291722/391729)

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Ա. Յ. ՔԱԹԱՆԵԱՆ

Վերսկսեց ընդունելութիւնը ներքին և ջղային հիւանդութիւններ։

Առաւօտեան ժամը 10—12-ը և երեկոյեան ժամը 6—8-ը

Միքայէլեան փողոց, № 27.

(ա. օ.) 837. 25—5

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԵՂԷՆՆԵՐԻ ՊԱՀԵՍՏ

ԻՆԺԵՆԵՐ Ի. Ս. ՊՕԼՈԶՈՎԻ

Թիֆլիս, Ելիզավետին. փ. № 164, անկիւն Բակինսկայա փ.։ Տէլէֆօն №10—93.

ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ ԿԱՆ

ՑԵՄԵՆՏ ԵՐԿԱԹԷ ԳԵՐԱՆՆԵՐ

ԵՐԿԱԹ—անկիւնի, կաթսայի, րիֆլէնօյ, տանիքի՝ սև և ցինկով պատած։ ԱՍՖԱԼՏ սըզրանեան։ ԳՈՒԴՐՕՆ, կրակի դիմացող աղիւս և կաւ։ Շինութեան և փուչ ԱՂԻՒՍ, ԿՂՄԻՆՏՐ մարսէյլեան տեսակի և այլ առարկ.։ Աղիւսի սեփակ. գործարան Թիֆլիսում։ Ամեն տեսակ շինարարական նիւթեղէն. համար տրված պատուէրները կատարվում են շուտափոյթ։

(չ.ու.կ) 617. 50—37

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

Վաճառվում են հետևեալ հրատարակութիւններից

1) ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, հատոր I . . . . գ. 1 ր. —
2) ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրժիի, I և II հատորներ . . . . 1 ր. 50
3) ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի . . . . — 40 կ.
4) ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ. . . 1 ր. 20 կ.
5) ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի . . . . — 40 կ.
6) ՏՆԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ, բժշկպ. Գ. Բաբեանի
I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամազննութիւն . . . 1 ր. —
II » Հիւանդութիւններ (վարակիչ, ներքին, կաշուի), դեղարան, բառարան . . . . 1 ր. 60 կ.
7) ԱՐԲԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ . . . . . . — 15 կ.
8) ՋԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանահիւսութեան, Հ. Առաքելեանի . . . . — 50 կ.
9) ՇԷՔՍՊԻՐ ԵՒ ԻՐ «ՀԱՄԼԷՏ» ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆ ՈՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, Պետրոս Ադամեանի . . . . 1 ր. —
10) ՑՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի . . . . — 40 կ.
11) ՄԻ ՀՆՁԻՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (վեվագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի . — 20 կ.
12) ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի — 35 կ.
13) ՃՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով . — 15 կ.
14) ԱՆԳԼԻԱՑԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, Թարգմ. Մ.-ի — 15 կ.
15) ՃԱՊՕՆԻԱ կամ ծագող Արեգակի երկիրը, Գ. Ի. Շրէյդէրի . — 25 կ.
16) ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի . — 30 կ.
17) ԳԱԼԻԼԷԵԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի — 25 կ.
18) ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՐՏՈՒՑ, Մակ. եպ. Բարխուտարեանի — 80 կ.

Վերոյիշեալ 19 կտոր գրքերը, որոնց ընդհանուր արժէքն է 11 ր. 60 կ., վաճառվում են հետևեալ պայմաններով։

Նրանք, որոնք կը դիմեն մեզ՝ պահանջելով վերոյիշեալ գրքերից մի-մի օրինակ բոլորը կանխիկ ուղարկելով, կը ստանան 30% զեղջ, իսկ նրանք, որոնք վերադիր վճարով կը պահանջեն, այդպիսիներին զեղջ կը լինի միայն 25%.

ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԾԱԽԸ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱ։ (6) 50—46

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ

ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ

(ԼՕՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՕՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)

կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում է լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։

Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, Թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, աբխազերէն և լեռնականների բարբառով։ Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշգօրէն և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։

Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնուհետ յանձնել:

ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՍ-ԿՈՒՐԱՆՏ ԳՆԵՐՈՎ:

Տելեֆօն № 67.

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.